

Arhivele Bistriței

Anul III, Fascicula 3 (11)

Premisele Marii Uniri

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRITEI

ANUL III, FASCICULA 3(11)

Premisele Marii Uniri

Seria: *Istorie – Societate – Cultură*

**Apărută cu sprijinul
Asociației Culturale „Alexandru Vaida-Voevod”,
Bistrița**

**Fascicula cuprinde conferințele prezentate
la Seminarul Internațional
de „Medicină și Teologie”, secțiunea istorie,
Bistrița, 14-15 mai 2018**

Premisele Marii Uniri

**COORDONATOR:
MIRCEA GELU BUTA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2019

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale

Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-0528-1

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2019 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace,
fără acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform
legii.

Redactare: Alina Jessica Danciu

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu, nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

O revoluție sângeroasă (Introducere)

MIRCEA GELU BUTA*

O lungă perioadă de timp, ceea ce-i unea pe intelectualii care studiau la Budapesta sau Viena era în primul rând orizontul geografic. Născuți în diferite colțuri ale Imperiului, ei au trecut prin capitalele acestuia, unde au studiat sau au rămas un timp, după care întorși în locurile natale au început să aibă o bogată activitate intelectuală în domeniul în care s-au pregătit.

Acești „*provinciali*” se considerau mai presus de toate „*cetățeni ai Imperiului*”, slujitori fideli ai împăratului și a unui ideal cosmopolit de esență luministă. Iată un univers comun, lipsit complet de furia identitară, cea care va face mai târziu numeroase victime și care nu va cunoaște ura față de alte popoare sau pornirile centrifuge¹.

Idealul politic al acestor oameni, întemnițați uneori în propria țară, consta în lupta pentru drepturi egale ale compatrioților lor. Aceasta îi făcea să creadă într-un cosmopolitism luminat, într-o pace helvetică sau după cum spunea Titu Maiorescu în slujirea patriotismului „*doar în limitele adevărului*”².

Revoluția de la 1848 a răsturnat însă radical mentalitățile și atitudinile, iar conștiința națională s-a dezvoltat vertiginos în sânul etniilor. Astfel, dacă la Pesta în primăvara anului 1848 tinerimea română, maghiară și italiană a stat alături, cerând eliberarea revoluționarului

* Prof. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca,
e-mail: butamircea@yahoo.com.

¹ Mircea Gelu Buta, „Rememorări”, în *Constantin Pavel. Întemeietorul*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p. 28.

² *Ibidem*, p. 29.

Eftimie Murgu³: „*Eljen Murgu ... Viete (trăiască)... E Viva nostra Romana...*”, și s-au înhămat la trăsură ducându-l în mare triumf în fața rivalilor, unde acesta a ținut un discurs despre nedreptățile absolutismului, atmosfera s-a deteriorat rapid datorită unei campanii mediatice prin care se cerea anexarea Transilvaniei la Ungaria și care considera că orice mișcare socială sau națională a românilor era ostilă unirii și ca atare trebuia condamnată fără discernământ, cerându-se la unison imediata ei reprimare⁴.

Dar pentru românii din Transilvania anul 1848 marca scadența unui secol și jumătate de cugetare în sensul definirii identității lor naționale. După unirea cu Biserica Romei de la 1700, curentul de gândire proprie s-a polarizat în jurul noii conștientizări a romanității, latinității și continuității neamului pe aceste locuri, creând o ideologie corectoare de istorie. Imaginați-vă o țară unde mașina economică și socială reprezentată de-o majoritate etnică zdrobitoare este scoasă în afara constituției prin litera constituției... „*Voi nu existați!*” Aceasta a fost soarta românilor ardeleni până la Inochentie Micu-Klein (1692–1768), un apostol al românilor ardeleni a cărui descendență spirituală o numim Școala Ardeleană⁵. A urmat un răstimp al numărării românilor – „câți suntem și cum suntem” – ca al neamului lui Avraam din Biblie.

³ Murgu Eftimie (1805–1870). Profesor, filolog și jurist, format la Pesta în perioada 1827–1834. Profesor la Academia Mihăileană din Iași, unde ține primul curs de filosofie în limba română (1834). Profesor de logică și drept la București, unde a participat la comploturile revoluționare de la 1848, fapt pentru care a fost închis de două ori (1845–1848 și 1849–1852). A condus Revoluția de la 1848 din Banat, militând pentru recunoașterea drepturilor naționale ale românilor. Deputat în Parlamentul de la Pesta și președinte al Adunării Populare a Românilor de la Lugoj. Inițiat în tainele Francmasoneriei de când se afla la Iași. În anul 1834 era Venerabilul unei loji din capitala Moldovei; vezi Horia Nestorescu Bălcești, *Enciclopedia ilustrată a francmasoneriei din România*, vol. II, Ed. Phobos, București, 2005, p. 385; vezi și Gheorghe Platon, Liviu Maior, *Revoluția română din Transilvania, Bucovina și Moldova în vara anului 1848*, în *Istoria Românilor*, vol. VII, Tom I, Ed. Enciclopedică, București, pp. 290–298.

⁴ „Gazeta Transilvaniei” XI, nr.72, 2 sept. 1848, p. 298.

⁵ Augustin Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728–1751)*, Blaj, 1900, pp. 133, 302–415.

O infuzie de românism la scară generalizată, un pas important spre esența istoriei, care ne-a salvat să ieșim din ea.

Revoluția din Ardeal trebuie văzută ca un fluviu de foc, pornit la 15 martie 1848 de la Pesta și scurs unitar spre Ardeal unde s-a despărțit în două șuvoaie care s-au bătut cap în cap. Atunci când s-a declanșat conflictul, în psihologia colectivă a mulțimilor și-a făcut loc ideea că cel de altă naționalitate este periculos, fiind etichetat drept dușman, adică un potențial inamic care trebuia lichidat, chiar dacă pe moment nu era înarmat⁶.

Ungurii îi considerau inamici pe toți aceia care nu se supunea statului și legilor ungare și nu erau atașați programului revoluției lor.

În final lucrurile au intrat într-un cerc vicios, în sensul că execuțiile comise de maghiari au devenit motive de răzbunare pentru români, fapte preluate și de armata revoluționară ungară, care a început să ucidă români nu numai pe câmpurile de luptă, ci și în satele și orașele Transilvaniei⁷.

⁶ Ioan Chindriș, *Transilvanica, Editura Cartimpex, Cluj-Napoca, pp. 408–417.*

⁷ Dumitru Suci, Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Cosmin Cosmuța, Lorand Madly, *Revoluția transilvană de la 1848–1849. Date, realități și fapte reflectate în documentele bisericești ortodoxe 1848–1850*, Ed. ASAB București, 2011, pp. 5–28. La 23 octombrie 1848, la Presaca, românii au ucis 640 de unguri din Zlatna care se îndreptau spre Alba Iulia, dintre care 186 erau femei și copii. În 18 și 19 octombrie au fost uciși și aruncați în fântâni alți maghiari mai ales din comitatul Alba de Jos. Printre aceștia numeroase femei și copii. Descrierea evenimentelor și listele morților au fost publicate în Kemény István báró, *Emléklapjai melyeken mint a boldogtalan 1848, évből utolsó alsóhermegyei főispán, néhány jelenetét vázol azon irtóháborúból, melyben az oláh rablósordák a magyar birtokosság ellen dühönyték Budapest 1903*, pp. 8–11, 23–27, 38–39, 44–47, 50–51, 52–55. În Munții Apuseni au fost ucise 720 de persoane, la Presaca și Zlatna 800, la Aiud 800, la Abrud 1.000, la Sângătin 170. Estimându-se cifra de 5.204 morți în întreg comitatul Alba de Jos, numărul victimelor maghiare atinge 20 % din totalul locuitorilor unguri și aproape jumătate din numărul ungarilor militari și civili uciși în luptele cu românii pe toată Transilvania; apud. Szilgyi Farkas, *Alsóhermegye 1848–49-ben*, Nagy-Enyed, 1898, pp. 400–401. Pe tot Ardealul, numărul ungarilor civili și militari căzuți a fost de aproximativ 12.000 de victime. Unele estimări și sinteze românești timpurii, tipărite în germană și română, vehiculau cifra de 40.000 de români civili și militari care au căzut, și o pagubă generală de 29.260.000 florini argint; apud. „Bucovina”, I, 6 ianuarie 1850. Relativismul acestor cifre este comentat

Treptat Ardealul este cucerit de armata ungară cu excepția Munților Apuseni, transformați într-o mică „țară românească”, condusă de Avram Iancu și administrată de prefectii și tribunii săi. Un război civil între români și unguri, pentru Ardeal. Dacă ungurii din Transilvania s-au aliat cu frații lor pentru a reface Ungaria Mare, românii ardeleni au căutat să-și găsească sprijin în armata imperială austriacă.

Acestea sunt faptele, iar noi cei de azi nu suntem vinovați pentru ele, dar nici nu avem voie sau trebuință să le ascundem. Adevărul istoric cel mai crud este preferabil celei mai frumoase minciuni istorice. Adevărul este că românii și ungurii s-au bătut pe viață și pe moarte, fiecare în numele principiilor revoluției lor. Cum a fost cu puțință o asemenea turnură a lucrurilor?

Revoluția ungară a fost puternic susținută de francmasoneria europeană și, în special de cea italiană⁸. Programul de inspirație liberală al acesteia a fost pe placul Europei democratice, mai ales prin faptul că o victorie ar fi dus la slăbirea Austriei și Rusiei, cele două puteri care au înfrânt Revoluția franceză.

Ungaria era cel mai potrivit „berbec” înfipt în coasta Austriei, datorită contenciosului lor teritorial. După secole de destrămare, aceasta

de Dan Berindei, G. Ploșteanu, M.S. Rădulescu, „La violence et les Roumains aux XIX-e et XX-e siècles”, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XXXIX, 1–4, Bucharest, 2000, p. 174. Se afirmă că potrivit estimărilor lui Czetzy Lános ungurii au pierdut și ei cam tot atâția morți ca și românii, incluzându-i aici și pe soldați și pe civili neînarmați, adică 40.000 de persoane. Într-un alt studiu istoricul Egyed Akös estima că numărul total al românilor, ungarilor și sașilor căzuți în acest război civil nu depășește numărul de 14.000–15.000 de persoane; Egyed Akös, *1848 Erdélyi magyar vézerlalakjai*, Tg. Mureș, 2004, p. 53. Trebuie remarcat că în vâltoarea luptelor au intervenit și înțelegeri sau mici „pacte de neagresiune” între satele românești și maghiare, cum au fost de pildă, satele Chiberu de Sus și Chiberu de Jos cu satul maghiar Eremitu; apud. Peter Moldovan, *Pace și război 1848–1849 în Transilvania centrală. Mișcările revoluționare și războiul civil*, Cluj-Napoca 2008, pp. 17–18. Un alt caz s-a petrecut la Vințul de Jos; G. Mircea, I. Mircea, „Un moment de conciliere în vremuri de tumult: acordul de pace din 23 octombrie 1848 de la Vințul de Jos” în „Apulum”, XLVI, 2009, p. 10. Au fost și cazuri în care românii au încercat să-și ascundă prietenii unguri pentru a nu fi uciși de conaționalii lor și invers.

⁸ Deák István, *The Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians, 1848–1849*. NY: Columbia U, 1979. p. 415, DB937D42.

se voia din nou unitară, așa cum fusese în evul mediu înaintea Bătăliei de la Mohács (1526) când era cunoscută sub denumire de „*Coroana Sfântului Ștefan*”. De aici și proveniența punctului 12 din *Proclamația de la Pesta* care prevedea „*Uniunea Transilvaniei cu Ungaria*”⁹.

Un „*mic*” sacrificiu pe care partida liberală ungurească din Ardeal, condusă de mari personalități nobiliare, îl pretindea românilor. De fapt se dorea punerea în practică a teoriei lui István Szecsenyi¹⁰, care era convins că românii vor renunța ușor la existența lor națională în schimbul satisfacerii serioase și aprofundate a revendicărilor lor sociale.

Dacă inițial programul celor 12 puncte de la Pesta, din 15 martie, publicat sub deviza sfôrăitoare „*Egalitate, libertate, fraternitate!*” (*Egyeulőség, szabaság, testvériség!*) a cucerit pentru puțin timp spiritele liberale românești din Ardeal, numai peste zece zile, la 25 martie, o voință puternică a despărțit pe românii ardeleni de revoluția ungarilor și a întemeiat aici o revoluție paralelă, cea românească¹¹. Este momentul în care limbajul politic românesc ia cu totul o altă turnură. Românii nu mai acceptau să fie a patra națiune a Transilvaniei, egală cu ungurii, secuii și sașii, ci se considerau îndreptățiți prin număr și forță să constituie o națiune de sine stătătoare „*națiunea ardeleană*”. Din acel moment Transilvania a început să fie percepută ca țară românească, deși ungurii dețineau în exclusivitate puterea politico-administrativă¹².

Riposta ungurească a fost pe măsură. A fost convocată Dieta Transilvaniei, un organism politic pur maghiar, din care românii erau excluși prin constituție iar sașii ignorați. Întrunită la Cluj la sfârșitul lunii mai, aceasta a votat Uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁹ Ioan Chindriș, *Op.cit.*, p. 410.

¹⁰ István Széchenyi, *conte de Széchenyi* (1791–1860) a fost un scriitor și politician, unul dintre cei mai importanți reformiști maghiari.

¹¹ Liviu Maior, „*Începuturile revoluției în Transilvania*”, în *Istoria românilor, Vol VII, Tom I*, pp. 258–266.

¹² Ioan Chindriș, *Op.cit.*, p. 411.

A fost momentul declanșării războiului civil din Ardeal, o înstrăinare dramatică între românii și ungurii din Transilvania, degenerată într-o confruntare sângeroasă cu mii de victime de fiecare parte, a căror evocare generează și azi resentimente. O „*primăvară a popoarelor*”, înecată în sânge și suferință, pe care istoria a impus-o și a perpetuat-o¹³.

Așa a început totul, și până la urmă, energiile națiunii și împrejurările internaționale s-au aliniat sub o zodie favorabilă. În noiembrie 1918, România a denunțat pacea separată impusă de Germania și a revenit în rândurile Antantei, alături de care intraseră și Statele Unite. Mișcările de eliberare națională din Bucovina și Transilvania erau tot mai puternice și mai eficiente, încât, pe fondul lipsei de autoritate a regimurilor de la finele războiului, s-a putut împlini unirea acestor regiuni și a populației lor cu România.¹⁴

¹³ *Ibidem*, pp. 409–410.

¹⁴ Materialul poate fi găsit *in extenso* în Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, *Identitate și violență*, Rev. Tabor, anul VI, nr. 6, 2016, pp. 49–62.

Marea Unire de la Alba Iulia (1918), întroparea unui ideal măreț

IOAN-VASILE LEB*

Sărbătorim, anul acesta, împlinirea a 100 de ani de la mărețul act al realizării unității românilor de pe străvechile meleaguri ale Daciei, eveniment de o importanță extraordinară pentru românii de pretutindeni. Hotărârea de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, este și rămâne *un act măreț*, în pofida celor care se mai îndoiesc sau o pun sub semnul întrebării. Ea a fost rezultatul firesc al unui proces istoric îndelungat, care s-a precipitat și s-a impus în iureșul evenimentelor din toamna anului 1918 și în întâmpinarea căruia aștepta pregătită conștiința politică a unui neam întreg¹. Că au existat și voci împotriva unirii, era inevitabil, întrucât uniformitatea socială este imposibilă, datorită intereselor urmărite de fiecare membru al respectivei societăți. Măreț rămâne, însă, faptul că românii s-au aflat, la 1918, într-un consens care le-a permis să folosească din plin împrejurările istorice ale aceluia an, lăsând deoparte micile interese individuale pentru a realiza împreună, inclusiv cu cei aflați peste ocean, departe, în America, idealul dospit de-a lungul secolelor, de a-și croi un stat liber, independent, în care să fie stăpâni pe propria lor soartă. Că acest ideal era împărtășit de românii de pretutindeni, o mărturisește, între alții, și Sabin Evuțianu, unul dintre participanții direcți la marele eveniment de la Alba Iulia: „Am fost învrednicit să trăiesc aievea această *măreață răscruce din istoria*

* Ioan-Vasile Leb, Pr. Prof., Facultatea de Teologie Ortodoxă UBB Cluj-Napoca, e-mail: lebioan@yahoo.com.

¹ Pentru o privire de ansamblu, a se vedea: *Biserica Ortodoxă și Marea Unire*, I–II, Basilica, București, 2018

neamului (subl.n.). Eram tânăr, îmbrățișasem o carieră de jertfelnicie (a fi profesor la o școală românească în acea perioadă însemna a face apostolat) și mă găseam și în redacția ziarului *Românul*, organul Consiliului Național Român din Transilvania, care netezea multele dificultăți ce erau puse de-a curmezișul drumului mântuitor spre Alba Iulia. Eram plin de entuziasm. Trăirea acelor zile a fost atât de intensă, încât o mai resimt și astăzi (la 1986 n.n), și-mi dau seama de impulsul ce m-a determinat să scriu în preajma zilei de 1 Decembrie, în duh biblic, în numărul de vineri (29 noiembrie) al ziarului *Românul*, articolul de fond *Golgota* (s.n.). Neamul românesc din Ardeal și Banat a înviat cu adevărat la 1 Decembrie 1918 și glasul conștiinței lui s-a întruchipat în votul unanim de unire cu țara mamă”².

Unirea și România Mare s-au realizat în condițiile create de Primul Război Mondial și prin jertfa de sânge adusă de români de-a lungul marii conflagrații mondiale. Unirea nu a fost o anexare (un Anschluss) artificială, făcută peste noapte, doar printr-o trăsătură de condei, ci în urma consultării voinței poporului, voință care a fost recunoscută prin tratate internaționale valabile și astăzi. Ea a fost posibilă tocmai fiindcă a fost pregătită de-a lungul veacurilor, așteptând momentul potrivit pentru a deveni realitate. Și acest moment s-a dovedit a fi tocmai acel decembrie binecuvântat. La această pregătire au contribuit o mulțime de factori, dintre care amintim doar câțiva: legătura sufletească profundă a poporului cu pământul pe care-l locuiește, unitatea de sânge, de limbă și de credință, strânsele relații economice, politice și militare, precum și legăturile culturale din cele trei provincii românești, care au menținut și transmis mai departe ideea unității de neam a tuturor românilor. Întrucât la menținerea sentimentului de unitate a românilor clerul a avut un rol deosebit, în cele ce urmează, vom aborda tema noastră în două capitole: 1. Menținerea ideii de unitate până la 1918 și 2. Implicarea clerului în actul Unirii de la Alba Iulia, 1918.

² Sabin Evuțianu, *Alba Iulia în amintirea generației din 1918*, în vol. *Biserica Ortodoxă și Marea Unire*, I., Basilica, București, 2018, p. 24–25, preluat din Mitropolia Banatului, XVIII (1968), 10–12, p. 585–593.

1. Menținerea ideii de unitate până la 1918

Un aport deosebit la menținerea conștiinței unității de neam și de simțire și-au adus și cărțile bisericești de slujbă sau de zidire sufletească, pentru care niciodată Munții Carpați n-au constituit un hotar care să-i despartă pe frații care locuiau și locuiesc deoparte și de alta a acestora. După cum se știe, unii dintre luminații cronicari munteni și moldoveni, în operele lor, au demonstrat unitatea etnică și de limbă, originea romană și continuitatea lor în Dacia, lucru recunoscut chiar de istoriografia europeană medievală, ca și de unii călători străini prin țările române.³ Amintim aici doar pe patriarhul ecumenic Chiril Lucaris (1620–1638), răspunzând principelui calvin al Transilvaniei Gabriel Bethlen, care-i ceruse sprijinul de a-i aduce pe români ortodocși din Ardeal la calvinism, îi scria acestuia din Constantinopol, la 2 septembrie 1629, că “un obstacol de neînlăturat” în încercarea lui este “legătura de sânge și de simțire care zvâcnește în taină, dar cu multă putere, între românii din țara Transilvaniei și locuitorii Țării Românești și Moldovei”.⁴

Ideile acestea se regăsesc și în predoslovii și în epiloguri ale cărților bisericești. De pildă, diaconul Coresi scria în epilogul *Evangheliarului românesc*, tipărit la Brașov în anul 1561: „Amu scrisu aceste sfente cărți de învățătură, să înveațe rumîinii cine-su creștini”⁵. *Cartea românească*

³ Întrucât literatura de specialitate este foarte vastă, amintim aici doar câteva titluri: Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972; Ioan-Aurel Pop, *Romanians and Hungarians from the 9th to the 14th Century. The Genesis of the Transylvanian Medieval State*, Centrul de Studii Transilvane; Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1996; Ioan-Vasile Leb, *Die Rumänische Orthodoxe Kirche im Wandel der Zeiten*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998; Idem, *Biserica și implicare. Studii privind istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Limes, Cluj, 2000.

⁴ Pr. Nicolae M. Popescu, *Chiril Lucaris și Ortodoxia română ardeleană*, București, 1946, p. 23.

⁵ Pr. Nicolae Șerbănescu, *Promovarea ideii despre unitatea neamului românesc în predosloviile cărților bisericești*, în vol. *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire*, vol. I, p. 116, preluat din Mitropolia Olteniei, XX (1968), 11–12, p. 918–928.

de învățătură, renumita *Cazanie* a lui Varlaam, mitropolitul Moldovei (1632–1653; +1657), tipărită la Iași în anul 1643 și care s-a răspândit pe întregul teritoriu românesc, începea cu un programatic „Cuvântu împreună cătră toată semenția romenească”, adresat tuturor românilor din cele trei provincii, iar Vasile Lupu (1634–1653), deși era domn numai „a toată țara Moldovei”, în același „Cuvântu împreună” cerea „dar și milă și pace și spăsenie” de la „Domnul Dumnezeu și izbăvitorul nostru Is. Hs.” pentru „toată semenția românească pretutindere ce să află pravoslavnici într-aciasta limbă”⁶, conștient fiind, așadar, că muntenii și transilvănenii sunt de același neam cu moldovenii peste care domnea. De aceea, nu este de mirare faptul că această carte a circulat pe toate meleagurile românești. Și aceasta într-o perioadă când propaganda calvină din Transilvania era acerbă, și de care mitropolitul moldovean știa foarte bine. Pe când acesta se afla la curtea voievodului muntean Matei Basarab (1632–1654), la Târgoviște, logofătul Udriște Năsturel i-a arătat un exemplar din *Catehismul calvinesc* tipărit la Bălgrad, în anul 1640, și pe care mitropolitul l-a găsit plin „de otravă de moarte sufletească”⁷. Știind că stăpânirea calvină din Transilvania urmărea calvinizarea românilor de aici, mitropolitul a fost cuprins de „mare grijă”, convins fiind că ruperea de Ortodoxie ar fi însemnat și înstrăinarea românilor de neamul căruia aparțineau. De aceea, pentru a preîntâmpina dezbinarea între frați și pentru a păstra unitatea bisericească și de neam a românilor, mitropolitul „îndată a chemat și a strâns săbor di într-amândoa pârțile și di în Țară Românească și di în țara Moldovei”, în care s-au combătut greșelile dogmatice din *Catehismul* amintit, și s-a alcătuit un răspuns intitulat: *Cartea care să chiamă Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*.⁸ În felul acesta, cele două Biserici românești, din Moldova și Țara Românească, au înțeles să vină în sprijinul fraților lor din Transilvania, știind că păstrarea credinței

⁶ *Ibidem*, p. 224; Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, 1937, p. 171.

⁷ I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, *Bibliografie românească veche*, vol. IV, p. 192

⁸ I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, *Bibliografie românească veche*, vol. IV, p. 190.

strămoșești însemna și păstrarea unității neamului. În predoslovيا acestei cărți, mitropolitul Varlaam spunea limpede că ea era adresată „Către creștinii de (n) Ardealu, credincioși pravoslavnici și adevărați fii svintei ai noastre beséreci apostolești, iubiți creștini și cu noi de un neam români. Pretutindirea tuturor ce să află în părțile Ardealului, ce sânteți cu noi într-o credință, cu dreptatea Dumnezăului și-a Mântuitorului nostru lui Is. Hs., iară de la smereniia noastră ca niște fii iubiți întru Hs. blagoslovenie, rugă și ertăciune și de vede de la Dunmedzău ertare de toate păcatele”⁹. Se vede, așadar, foarte limpede ideea unității de neam și de credință a tuturor românilor, amintind de cuvintele lui Grigore Ureche care, în *Letopisețul* său spunea că: „Românii, câți se află lăcuitori la țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoșu, de la un loc sântu cu moldovenii și toți de la Râm să trag”¹⁰. Aceeași idee a unității de neam și de credință străbate și cărțile tipărite de mitropolitul Ardealului, Simion Ștefan (1640–1656), de mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei (Liturghierul din 1680), Dosoftei al Moldovei (Liturghierul din 1683) și alții, toți fiind conștienți de faptul că unitatea credinței menține și unitatea neamului.

Având în vedere aceste câteva elemente, este explicabilă dorința domnitorului *Mihai Viteazul* de a uni cele trei provincii românești sub un singur scut. Departate de a fi doar un gest temerar al *Viteazului*, această primă unire a neamului românesc, din 1599–1600, fusese pregătită și dorită cu mult înainte, el fiind doar primul ei făptuitor. Vremurile i-au fost potrivnice, însă unirea realizată de el a devenit un simbol puternic pentru urmașii săi, care l-au dus mai departe, până la realizarea lui deplină. Atât țărani, cât și preoții și monahii români ardeleni îl așteptaseră pe Mihai cu nădejdea că viața lor se va schimba, fapt pentru care l-au primit cu bucurie. Iar el a încercat să le împlinească așteptările, pe cât i-a fost cu putință. De aceea, nu este deloc întâmplător

⁹ I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, *Bibliografie românească veche*, vol. IV, p. 191.

¹⁰ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, P.P. Panaitescu (ed.), București, 1955, p. 124; N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 226.

faptul că, în scurtul timp petrecut în Transilvania, Mihai a ușurat soarta românilor prin legile date atunci și a construit pentru ei Biserica mitropoliei, punând în scaunul mitropolitan pe vlădica Ioan de la Prislop. Moldovenii l-au primit și ei cu bucurie, luptătorii care veniseră înaintea lui predând fără împotrivire armele noului domnitor. Iar el le-a pus mitropolit pe sfetnicul său, mitropolitul Dionisie Rally Paleologul, care l-a slujit cu credință, așa cum făcuseră și cei din Țara Românească. Și exemplele pot continua.¹¹

Se știe că aceeași idee a unității de neam și de credință i-a legat pe românii ardeleni, țărani și clerici, în lupta comună pentru obținerea de drepturi, la *Răscoala din 1784*, sub Horea, Cloșca și Crișan sau în timpul *Mișcării memorandiste din anii 1892–1894*, dar mai ales în timpul *Revoluției de la 1848* când, la Adunarea de la Blaj, din 3–15 mai 1848, s-a strigat cu putere: *Noi vrem să ne unim cu Țara*. Iar preotul greco-catolic Ioan Munteanu, din Mădărașu de Câmpie, după Adunarea de la Blaj, spunea că *Ardealul de acum nu mai este Ardeal, ci Românie!* De aceea, nu este de mirare că ardelenii, clerici și mireni, au participat activ la susținerea materială a fraților de peste munte în *Războiul pentru Independență*. Ceea ce i-a unit mereu, a fost acea idee măreață al cărei prim înfăptuitor a fost Mihai Viteazul și care s-a realizat deplin după 300 de ani, la Alba Iulia.

2. Contribuția clerului ortodox la Unirea de la 1918

După cum am văzut mai sus, dealungul secolelor preoția românească și-a adus o contribuție substantială la menținerea ideii de neam și credință¹². Prin urmare, era firesc ca slujitorii Bisericii să fie

¹¹ N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 227u.

¹² Preot prof.dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, București, 1981, p. 596–603 și vol. 3, București, 1981, p. 349–361; Niculae Șerbănescu, *Atitudinea preoției față de dreptele năzuințe ale poporului*, în „B.O.R.”, anul LXXV (1957), nr. 3–4, p. 220–242; D. Prodan, *Răscoala lui Horia*, vol. I și II, București, 1984; Eusebiu R. Roșca, *Monografia Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului începând*

alături de popor în timpul primului război mondial, care a dus, printre altele, la destrămarea imperiului habsburgic multinațional și la unirea Transilvaniei cu Țara-Mamă, la 1 decembrie 1918.

Odată cu intrarea României în război, la 14/27 august 1916 de partea Antantei¹³, autoritățile austro-ungare au pornit o puternică acțiune de reprimare a manifestărilor cu caracter românesc în Transilvania. Cei asupra cărora s-au îndreptat acțiunile represive au fost intelectualii români, între care se numărau și preoții și învățătorii școlilor confesionale românești. Un mare număr dintre aceștia au fost mobilizați și trimiși pe fronturile din Galiția sau Italia. Dintre cei rămași, peste 350 de preoți, fie ortodocși, fie uniți, au fost aruncați în închisorile din Cluj, Alba Iulia, Târgu Mureș, Odorhei, Timișoara, Caransebeș, Seghedin ș.a, sau deportați în regiunea cea mai îndepărtată a Ungariei de vest, în județul Șopron, lângă granița cu Austria de azi. Acolo au trăit în cea mai cruntă mizerie – unii chiar cu familiile – fixându-li-se domiciliu forțat fie în orașul Șopron, fie în satele de pustă ale acestui județ: Rust, Soproniek, Borisfalva, Csava, Nagy Marton, Lakompak ș.a.¹⁴ Mulți dintre acești preoți și-au pierdut chiar viața în închisorile maghiare. Amintim, de exemplu, pe protopopul ortodox și fost profesor de teologie dr. Gheorghe Dragomir din Biserica Albă, mort la Șopron, și pe preotul Alexandru Atnagea din Vrani (Caraș-Severin), în vârstă de numai 30 de ani, mort din cauza tifosului contractat în închisoarea din Deva. Preotul Petru Langa din Șercaia (Făgăraș) a murit la Ftiles-Șopron, Dumitru Deac din Calvaser (Sibiu) la Lakompak, Nicolae Munteanu din Lisa (Făgăraș) în închisoarea din Cluj, iar Ioan Pop David din Scorei

de la repausarea mitropolitului Andrei baron de Șaguna până astăzi. Contribuții istorice, Sibiu, 1937.

¹³ Ioan M. Oprea (coordonator), *România în primul război mondial*, București, 1979, p. 158–368; Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1961–1918*, ed. a II-a, vol. II, București, 1925, p. 179 u; generalul G.D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918–1920)*, București, 1921, p. 12 u.

¹⁴ Pr.prof. Mircea Păcurariu, *Contributia Bisericii la realizarea actului unirii de la 1 Decembrie 1918*, în „B.O.R.”, anul CXVI (1978), nt. 11–12, p. 1255–1256.

(Făgăraș) în închisoarea din Seghedin. Alți preoți au murit în urma suferințelor îndurate în timpul întemnițării sau deportării, cum s-a întâmplat cu bătrânul preot Avram Stanca din Petroșani, cu preotul Ioan Bercan din Rupea, cu preoții Teofil Păcurariu din Nandru-Hunedoara, Ioan Gavrilesco din Tîntari (Brașov), Ioan Hulea din Buia-Sibiu și mulți alții. În cursul anului 1918, câțiva preoți au fost chiar împușcați, de pildă: Ioan Opriș din Oprișani (Turda), Atanasie Concestu din Deta, Cornel Leuciția și Cornel Popescu din Șimand (Arad) și alții.

Din marele număr de preoți care au fost deportați la Șopron amintim doar câțiva: protopopii Vasile Saftu din Brașov, Ioan Lupaș din Săliște, Sergiu Medean și Ioan Simu din Sebeș, Ștefan Rusu din Târgu Mureș, Cornel Popescu din Hațeg, preoții Ioan Prișcu și Nicolae Stinghe din Brașov, amândoi cu familiile. Ilie Ioanovici din Feldioara, Vasile Stoicanea din Șercaia, Nicolae Dorca din Loamneș, Sebastian Stanca din Sebeș, cunoscut istoric, Ioan Popa din Daia, Toma Stanciu din Agârbiceanu și alții.

În Zombor și în temnițele transilvănene au fost, de asemenea, aruncați o seamă de preoți, iar alții au fost nevoiți să se refugieze în vechea Românie, odată cu trupele române care intraseră în Transilvania, în august, 1916.¹⁵ O statistică a preoților care au avut de suferit în acești ani, întocmită de către pr.prof. Mircea Păcurariu, este cu totul impresionantă. Între 1916–1918, deci în numai doi ani, autoritățile maghiare au întemnițat un număr de 141 de preoți ardeleni și bănățeni, alți 218 preoți au fost deportați în Șopron și Zombor, 10 preoți au murit în închisori și în deportare, iar 3 preoți au murit în timpul refugiei. Un număr de 9 preoți au fost uciși în perioada de destrămare a imperiului austro-ungar, 6 preoți au fost condamnați la moarte, însă au fost salvați de trupele române sau de credincioși, iar 19 preoți au murit la scurt timp după eliberare, în urma suferințelor îndurate în închisori sau în deportare. Un număr de 17 preotese și fiice de preoți au fost închise sau deportate, iar 3 slujitori ai Bisericii au rămas bolnavi

¹⁵ *Ibidem*, p. 1257.

mental, din cauza schingiuirilor. Alți 92 de preoți ardeleni și băănățeni s-au refugiat în România, despre care avem date sigure, în timp ce pentru alți 44, refugiați și ei, nu avem date sigure.¹⁶

Unii dintre preoții refugiați au fost rânduiți ca preoți în diferite parohii din Moldova, iar alții au fost nevoiți să pibegească prin Ucraina, de unde s-au întors în acele zile în România. Printre ei se afla și tânărul student în teologie Nicolae Colan, viitorul mitropolit al Ardealului (1957–1967), care a ajuns apoi la Chișinău, unde a lucrat acolo în redacția ziarului „Ardealul”, devenit „România Nouă” și participând activ la pregătirea unirii Basarabiei cu România¹⁷.

Tot în România, se aflau alți doi fruntași ai clerului, care au primit importante însărcinări din partea guvernului român peste hotare. Este vorba de „Leul de la Șișești”, cunoscutul luptător pentru libertate, preotul greco-catolic Vasile Lucaci și preotul ortodox Ioan Moța din Orăștie. Vasile Lucaci trecuse Carpații încă din 1914, împreună cu Octavian Goga, desfășurând o largă acțiune pentru intrarea României în război alături de Antanta și pentru formarea statului național român. Tot atunci, el a fost ales președintele Ligii culturale. În anul 1917 a fost trimis în America prin Siberia, împreună cu Ioan Mota și ziaristul Vasile Stoica, unde au desfășurat o largă propagandă în vederea câștigării opiniei publice americane în favoarea revendicărilor românești.¹⁸ De aici, Vasile Lucaci a plecat singur la Paris, pentru a conlucra și aici la sprijinirea acțiunilor românești.¹⁹

¹⁶ Idem, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului, 1867–1918*, Sibiu, 1986, p. 26 p. 280–282; preotul Grigorie N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol. I–II, București, 1940.

¹⁷ Pr.prof. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu, 1786–1986*, Sibiu, 1987, p. 312–314.

¹⁸ Idem, *Contribuția Bisericii...*, p. 1258; C. Botoran și O. Matichescu, *Documente străine despre poporul român pentru făurirea Statului Național Unitar*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 49 și 134–136; N. Streza, *Contribuția românilor din Statele Unite ale Americii la unirea Transilvaniei cu România*, în „M.A.” anul XXIII (1978), nr. 10–12, p. 781–789.

¹⁹ Pr.prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, p. 362.

Preotul Ioan Moța își va desfășura însă, mai departe, activitatea, tipărind la Cleveland timp de nouă luni, foaia populară „Libertatea” și „Foaia interesantă”, în limba engleză, care susțineau interesele românești în America.²⁰ Rezultatul strădaniei sale, ca și ale celorlalți militanți români din America, s-a văzut la scurt timp, prin crearea unei episcopii românești în Statele Unite și subordonarea ei Mitropoliei române din București.

La 24 februarie/9 martie 1918, un sinod bisericesc român, ținut în orașul Youngstown-Ohio, reprezentând peste 150.000 de români, a hotărât dezlipirea lor de Mitropolia Ortodoxă Română din Ungaria și Transilvania și unirea la Mitropolia Ungro-vlahiei din București.²¹ Un număr de peste 70 de delegați, în frunte cu preotul Ion Podea și cu alți 10 preoți, au redactat și semnat actul solemn, prin care își exprimau dorința (voința) de a se uni cu țara, intitulat „*Hrisovul de închinare și supunere a Românilor ortodocși din Statele Unite ale Americii de Nord către Sfânta Mitropolie a Ungro-vlahiei.*”²²

Nu au lipsit nici preoții transilvăneni care au slujit în calitate de confesori militari, aducând cuvânt de mângâiere și de învățătură soldaților români din armata austro-ungară, care erau obligați să lupte pentru interesele unor străini. Unii dintre ei au avut apoi rosturi de seamă în organizarea unităților de voluntari români din Italia, Rusia și din alte părți. Preotul Gheorghe Oprean, mai târziu protopop în Târnăveni, a fost în 1918, secretarul general al „Senatului central” al ofițerilor și

²⁰ M. Constantinescu și St. Pascu (redactori), *Desăvârșirea unificării Statului Național Român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968, p. 170; O. Papadima, *Intâlniri și despărțiri în complexitatea unui început de secol*, în „Reviste literare românești de la începutul secolului al XX-lea”, București, 1986, p. 14; St. Pascu și C.Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei pentru unitate națională*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 136–139.

²¹ Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac (redactori), *Unirea Transilvaniei cu România – 1 Decembrie 1918*, ed. a II-a, București, 1972, p. 621–622.

²² Vezi „*Hrisovul*” la dr. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, 1981, p. 399–403.

soldăților români, cu sediul în Viena, iar Laurențiu Curea activa la Praga.²³

Dar ziua cea mare, când lacrimile de suferință s-au schimbat în lacrimi de bucurie și la pregătirea căreia Biserica a contribuit din plin, se apropia. Armatele aliaților câștigau tot mai multe bătălii, iar Imperiul Austro-Ungar se prăbușea, cu toate încercările disperate ale conducătorilor de la Viena și Budapesta, de a-l menține. Poporul român, ca și toate celelalte popoare din imperiu, va contribui pe deplin la desființarea acestui amalgam de state. Manifestările de unire cu România sunt tot mai puternice. Ele își vor găsi întruchiparea în declarația din 12 octombrie 1918 a reprezentanților români din Transilvania întruniți la Oradea, declarație citită la 18 octombrie în Parlamentul din Budapesta, de către Alexandru Vaida-Voievod, prin care națiunea română cerea „după multe suferințe de veacuri, afirmarea și valorificarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile, la deplina viață națională.”²⁴

În urma consultării dintre delegații Partidului Social Democrat și ai Comitetului Executiv al Partidului Național Român, la 18 octombrie 1918 a luat ființă Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, în cadrul căruia un rol de seamă i-a revenit lui Vasile Goldiș, pe atunci secretarul Episcopiei Aradului.²⁵ Consiliul Național Român Central era format din câte 6 (șase) delegați ai celor două partide amintite și avea ca principală atribuție aceea de a prelua conducerea luptei pentru realizarea principiilor cuprinse în declarația de la Oradea.

În ziua de 6 noiembrie 1918, Consiliul a adresat un „Manifest națiunii române” din care se desprinde afirmarea ideii de autodeterminare:

²³ Pr.prof. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar...*, p. 214; pr. Pop Partenie, *Clerici ortodocși alături de poporul român în lupta pentru unitatea națională*, în „N.A.”, anul XXII (1978), nr. 10–12, p. 779; dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, Un senat militar român la Viena, cu o lună înainte de Unirea de la 1 decembrie 1918, în, *Telegraful Român*”, nr. 25–28/1987, p. 3 și 5.

²⁴ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 24–25.

²⁵ I. Popescu-Puțuri și A. Deac, 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ed. a III-a, București, 1978, p. 478–484; A. Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*, p. 394–396; Idem, *Contribuții istorice privind perioada 1918–1939*, Sibiu, 1987, p. 68, nota 92.

„A învins ideea ca fiecare națiune să dispună liber asupra sortii sale, să fie egal îndreptățită și fiecare om să aibă tot aceleași drepturi”.²⁶ De asemenea, Consiliul avea sarcina de a organiza gărzile naționale care să contribuie la cucerirea libertăților dorite. În felul acesta, erau formulate premisele politice și militare ale acțiunii românești. Activitatea politică a Consiliului Național Român Central era susținută și de ziarele românești, atât laice, cât și bisericești, care apăreau în Transilvania: „Românul”, „Adevărul”, „Drapelul” (Lugoj), „Glasul Ardealului” (Brașov), „Telegraful Român” și „Gazeta Poporului” (Sibiu), „Biserica și Școala” (Arad), „Unirea” (Blaj) și „Foaia Diecezană” (Caransebeș), care desfășurau o amplă acțiune în vederea împlinirii hotărârilor Consiliului.²⁷ În toate orașele și satele transilvănene, au fost organizate Consilii Naționale Române și gărzi naționale. Comandamentul acestor gărzi își avea sediul tot la Arad. În ziua de 9 noiembrie 1918, Consiliul Național Român a înaintat Guvernului maghiar o notă ultimativă, în care cerea să ia puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de românii din Transilvania și Țara ungurească. În urma acestei comunicări, guvernul maghiar a solicitat o întâlnire între reprezentanții guvernului maghiar și delegații Consiliului Național Român Central. Tratatul din 13–15 noiembrie 1918 de la Arad, însă, au eșuat, iar ideea autodeterminării prin separarea de Austro-Ungaria a biruit.²⁸

În acest timp, în toate satele și orașele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș în care se înființau Consilii Naționale și gărzi naționale, s-a desfășurat o intensă activitate pentru alcătuirea acestor organisme, transformându-se uneori în adevărate manifestații, în cadrul cărora se exprima dorința arzătoare de a se uni cu România. La acestea, au luat parte activă și slujitorii Bisericii (episcopi, vicari, consilieri,

²⁶ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, p. 28.

²⁷ Pr. I. Ionescu, *Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România*, în „M.O.”, anul XX (1968), nr. 11–12, p. 898.

²⁸ Popescu-Puțuri și A. Deac, 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, p. 557–565; pr. prof. Ștefan Alexe, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, 1 Decembrie 1918*, în „B.O.R.”, anul CI (1983), nr. 11–12, p. 860.

profesori de teologie, protopopi și preoți parohi), care au ajutat la constituirea și funcționarea consiliilor și gărzilor naționale. Ei au afirmat revendicările legitime ale poporului român, le-au explicat masei de credincioși recrutați din toate straturile sociale ale societății românești și „au avut un rol demn de a fi relevat” în mobilizarea tuturor la lupta pentru desăvârșirea statului național unitar.²⁹ La Sibiu, de pildă, au activat profesorii de teologie Silviu Dragomir și Nicolae Bălan, la Săliște protopopul dr. Ioan Lupaș, la Blaj Vicarul Vasile Suciu (viitor mitropolit), cu profesorii Alexandru Borza și Alexandru Ciura, la Caransebeș episcopul Miron Cristea, protopopul Andrei Ghidiu, profesorul de teologie Petre Barbu, la Oradea Roman Ciorogariu, viitorul episcop, și secretarul eparhial Aurelian Magier (viitor episcop Andrei de la Arad) și mulți alții.³⁰

În tot acest timp, centrele bisericești din Transilvania au avut și ele o activitate deosebită, întrucât se cerea o luare de atitudine oficială față de evenimentele care se desfășurau. Episcopul Aradului, Ioan Papp, al cărui sfetnic apropiat era Vasile Goldiș, secretarul Consistoriului Episcopie iOrtodoxe din Arad, cerea, la 30 octombrie 1918, episcopilor români din Transilvania, să-și precizeze poziția lor față de Consiliul Național Român (scaunul mitropolitan de la Sibiu era vacant). Miron Cristea, episcopul Caransebeșului (viitor patriarh al României), declara, la 1 noiembrie 1918, că recunoaște Consiliul Național Român ca reprezentant și conducător politic al națiunii române. În adresa către Consiliul National Român Central, acesta spunea: „Războiul mondial a scos la iveală principiul social atât de creștinesc că fiecare popor are pe viitor dreptul de a dispune asupra sorții sale. Noi, episcopii Bisericii Ortodoxe Românești, Greco-Catolice Române, ca fii credincioși ai națiunii noastre, avem ferma convingere că interesele de viață ale neamului românesc,

²⁹ Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, *Unirea Transilvaniei cu România*, Ediția a II-a, București, 1972, p. 596.

³⁰ Miron Constantinescu și Ștefan Pascu, *Desăvârșirea unificării Statului Național român...*, p. 373; Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu. 1786–1986*, Sibiu, 1987, p. 296–300 și 302–304.

ai cărui păstori sufletești suntem, pretind ca un categoric imperativ înfăptuirea acestui drept de liberă dispozițiune și față de neamul nostru. Dreptul acesta se va putea realiza numai dacă națiunea română va fi guvernată de fiii ei. În consecință, declarăm că recunoaștem marele Consiliu Național Român de reprezentantul și emanatorul politic al națiunii române din Transilvania și Ungaria, ca supunere întru toate hotărârile acestui consiliu.”³¹ De altfel, atât episcopul Aradului, precum și cel al Caransebeșului au urmat în anii 1916–1918, o linie protestatară, intervenind pentru respectarea drepturilor românilor din Transilvania și Banat, precum și în susținerea revendicărilor naționale ale acestora.

La 25 octombrie 1918 Miron Cristea participase la constituirea Consiliului Național Român din Caransebeș, cu prilejul caruia spunea între altele că „lanțurile tiraniei maghiare au căzut de pe trupul românilor, fapte fiind de sângele jertfit de frații noștri din regatul liber, de surorile noastre latine Franța și Italia, de puternica Anglie și de înțeleptul Wilson”. A doua zi, de Sfântul Dumitru, la 26 octombrie 1918, același Miron Cristea trimitea clerului o Pastorală în care, pentru prima oară, după ani și ani, se înceta pomenirea împăratului Austriei și a regelui Ungariei în bisericile ortodoxe românești. Miron Cristea a fost cel dintâi care a dat o astfel de dispoziție înainte de Unirea de la 1 decembrie 1918. De pildă, la Ectenia de după Sf. Evanghelie se prescria: „Încă ne rugăm pentru înalta noastră stăpânire națională și pentru Marele Sfat al națiunii române, pentru stăpânirea, biruința, petrecerea, pacea, sănătatea, mântuirea și iertarea păcatelor și pentru ca Domnul Dumnezeu mai ales să le dea spor și să le ajute întru toate lucrurile lor spre binele obștesc”.

Urmându-i exemplu, la 10 noiembrie 1918, Sinodul Mitropoliei Transilvaniei a dat și el o Pastorală similară.³²

³¹ Arhiva Mitropoliei, Timișoara, fond. Episcopia Caransebeș, act. 14, citat de Ion Popescu-Puțuri, *Unirea Transilvaniei cu România...*, Ed. a II-a, București, 1972, p. 579.

³² Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu, 1786–1986*, Sibiu, 1987, p. 302–304. Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, 1918. *Unirea*

Că afirmațiile episcopului Miron Cristea nu constituiau doar o convingere individuală, ci una adânc înrădăcinată în masele populare românești, o dovedește, de pildă, scrisoarea deschisă pe care preoții de prin satele cercului Mehadia au trimis-o aceluiași episcop și în care, printre altele, se spunea: „Vă rugăm pe Prea Sfinția-Voastră și pe veneratul consistoriu diecezan ca să conchiemați preoțimea diecezană la o întrunire în care să depună toți preoții jurământul de fidelitate Consiliului Național Român Central ca supremul for și să se deie o declarație de fidelitate că preoțimea de azi, ca și înaintașii martiri ai altarelor, sunt gata a aduce orice jertfă pe altarul națiunii noastre... Preoțimea are să fie în fruntea tuturor mișcărilor, formând un trup și suflet, suferind, luptând și murind unul pentru toți și toți pentru unul, care are să fie numai viitorul neamului nostru.”³³

În această atmosferă, câteva zile mai târziu, la 21 noiembrie 1918, cei cinci episcopi români din Ardeal (scaunele mitropolitane erau vacante): Ioan Papp de la Arad, Miron Cristea de la Caransebeș, Dimitrie Radu de la Oradea, Iuliu Hossu de la Gherla și Valeriu Traian Frentiu de la Lugoj, au dat publicității o „declarație de adeziune” față de Consiliul Național Român Central, pe care l-au recunoscut drept singurul conducător politic al națiunii române. Acest act al ierarhilor români este deosebit de semnificativ, având un larg ecou în rândurile clerului și credincioșilor români.³⁴

Acțiunile patrioților transilvăneni s-au desfășurat și în continuă legătură cu autoritățile românești de la Iași. Astfel, pe baza directivelor Consiliului Național Român Central, la 14 noiembrie 1918 au fost

Transilvaniei cu România, Editia a III-a, București, 1978, p. 423–424; Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea reginului dualist austro-ungar (1867–1918)*, Sibiu, p. 167–168.

³³ Arhiva Mitropoliei, Timișoara, fond. Episcopia Caransebeș, act. 14, citat de Ion Popescu-Puțuri, *Unirea Transilvaniei cu România...*, Ed. a II-a, București, 1972, p. 580; Gh. Neamțu, *Activitatea Consiliului Național Român din Caransebeș, nov. 1918–aug. 1918. Amintiri. Documente*, Caransebeș, 1927, p. 58.

³⁴ Miron Constantinescu și Ștefan Pascu, *Desăvârșirea unificării Statului Național Român*, p. 379–380.

trimiși într-o misiune la Iași prof.dr. Nicolae Bălan de la Institutul teologic din Sibiu (în 1920 va fi ales mitropolit al Ardealului) și căpitanul Victor Precup. La Iași, profesorul Bălan i-a informat pe membrii Guvernului despre situația din Transilvania și a discutat și cu miniștrii Angliei, Franței și Statelor Unite, aliați ai României, aflați în acel oraș. De aici, Nicolae Bălan i-a trimis lui Vasile Goldiș o scrisoare în care recomanda să se întrerupă orice tratative cu Guvernul ungar și „în timpul cel mai scurt posibil într-o adunare ce se va ține oriunde, dar mai bine la Alba Iulia și la care să participe mulțime cât mai mare și reprezentanții consiliilor locale de pretutindeni, proclamați alipirea necondiționată la România, înainte de intrarea trupelor românești în Transilvania.”³⁵ Tot atunci, Nicolae Bălan a rostit o cuvântare la Teatrul Național din Iași în care a arătat dorința românilor transilvăneni de a se uni cu Țara, iar peste câteva zile a avut o întrevedere la Giurgiu, cu generalul Berthelot, comandantul armatei franceze la Dunăre.³⁶

În ziua de 15 noiembrie 1918, Consiliul National Român, analizând situația existentă în Transilvania, a considerat că imperativul momentului istoric era convocarea unei mari adunări naționale,³⁷ care să exprime voința întregului neam românesc din Transilvania de a se uni cu Patria-Mamă. De asemenea, s-a hotărât ca la Adunarea Națională să participe atât deputați aleși, cât și delegați ai unor instituții și organizații obștești. În privința participării Bisericii la marele eveniment, într-una din hotărâri se spunea că, avându-se în vedere meritele Bisericii „câștigate în decursul veacurilor în serviciul salvării ființei noastre etnice și totodată ca recunoaștere a legăturii sfinte dintre poporul credincios și slujitorii cei credincioși ai Bisericii Sale, Consiliul a

³⁵ *Ibidem*, p. 385–386; vol. *Consiliul Național Român din Blaj (noiembrie 1918 – ianuarie 1919)*. „Protocoale și acte”, vol I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 22.

³⁶ I. Dăncilă, *Biserica strămoșească și marea noastră unire (Contribuția Mitropolitului Nicolae la Actul Unirii)*, în „Omăgiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului. La douăzeci de ani de arhipăstorie”, Sibiu, 1940, p. 42–55; pr.prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, p. 363–364.

³⁷ M. Mușat și I. Ardeleanu, *De la Statul geto-dac la Statul român unitar*, București, 1983, p. 624.

decis să invite la Marea Adunare Națională Română, care se va convoca în cel mai scurt timp, pe toți arhierii noștri și respectiv pe toți locuitorii de arhierie personal și, pe lângă P.R.S.S. lor: a). pe Consistoarele și pe Capitolele noastre, ca să participe printr-un emis al lor; b). pe toți vicarii episcopoești, personal; c). pe toți protopopii tractuali în funcție, personal; d). pe toate reuniunile învățătoarești confesionale române, ca să participe printr-un emis al lor; e). pe toate colegiile profesoriale ale institutelor noastre superioare și medii de învățământ, cari asemenea au să participe prin câte un emis al lor.”³⁸

Alegerea deputaților s-a făcut în cadrul circumscripțiilor electorale existente în 1910, la ultimele alegeri parlamentare, și anume, în ziua de duminică 17 noiembrie, după Liturghie, fie în bisericile parohiale, fie în clădirile școlilor confesionale”.³⁹

La 18 noiembrie 1918, Marele Sfat al Națiunii din Transilvania și Ungaria, cum se mai numea Consiliul Național Român, a adresat un manifest intitulat „Către popoarele lumii”, în care se arăta că națiunea română a fost oprimată de „clasa stăpânitoare a poporului maghiar”, că s-a refuzat de către Guvernul maghiar dreptul de autodeterminare a poporului român, dar că acum e hotărât să-și înființeze „pe teritoriul locuit de dânsa statul său liber și independent”, de: „a pieri mai bine decât a suferi mai departe sclavia și neatârarea”. În încheiere, manifestul spune: „Națiunea română... din Transilvania speră și așteaptă că în năzuințele ei pentru libertate o va ajuta neamul românesc, cu care una vom fi de aici înainte în veci.”⁴⁰

Într-o atmosferă de puternic entuziasm patriotic, Marele Sfat al Națiunii Române din Transilvania și Ungaria a lansat în ziua de 20 noiembrie 1918 convocarea Marii Adunări Naționale la Alba Iulia pentru ziua de duminică 1 decembrie 1918. Adunarea de mase de la Alba Iulia va da proclamației unirii un caracter plebiscitar, caracterul

³⁸ Dr. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*, p. 397.

³⁹ Pr.prof. M. Păcurariu, *Contributia Bisericii...*, p. 1261.

⁴⁰ *Românul* din 19 și 20 noiembrie 1918; I. Popescu-Puțuri și A. Deac, *op.cit.*, p. 593.

unei adunări constituante, sporind prestigiul ei politic pe plan internațional.

La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, Biserica românească a fost reprezentată, în primul rând, prin delegații de drept: cei cinci episcopi în funcțiune, 4 vicari, 10 delegați ai Consistoriilor ortodoxe și ai Capitalurilor unite, 129 de protopopi, câte un profesor de la Institutele teologice-pedagogice, câte doi reprezentanți ai studenților de la fiecare Institut teologic. Biserica a mai fost reprezentată și prin numeroși preoți și învățători ai școlilor confesionale, aleși ca delegați în circumscripțiile amintite. Pe lângă delegații oficiale, numeroși preoți au participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, alături de cei 100.000 de români, veniți să fie martori ai unirii pe veci cu frații de dincolo de Carpați.⁴¹

Programul adunării a fost stabilit mai înainte și tipărit. În dimineața zilei de 1 decembrie 1918 s-au săvârșit Sfânta Liturghie și Te-Deum-uri în cele două biserici românești din Alba Iulia. La cea Ortodoxă a slujit episcopul Ioan Papp al Aradului, iar răspunsurile au fost date de corul teologilor din Sibiu, conduși de profesorul Timotei Popovici. La ora 10 s-a întrunit Adunarea Națională constituantă, la care au participat cei 1.228 de deputați și delegați oficiali, care s-au prezentat cu mandat electoral sau cu titlul lor de drept pentru a vota unirea. În biroul adunării au fost aleși trei președinți: George Pop de Băsești și episcopii Ioan Papp de la Arad și Dimitrie Radu de la Oradea, trei vicepreședinți și nouă secretari, între care și profesorul Silviu Dragomir.⁴² Acesta, alături de protopopul Brașovului, Vasile Saftu, de catehetul Ioan Broșu și de Zenovie Pâclișanu, au participat activ și la definitivarea punctelor ce urmau să fie aprobate de către Adunarea de la Alba Iulia.⁴³ Principalul raport a fost citit de către Vasile Goldiș, care a citit apoi și proiectul de rezoluție pentru unirea Transilvaniei cu România, arătând

⁴¹ M. Constantinescu și St. Pascu, *Desăvârșirea unificării...*, p. 389;

⁴² Pr.prof. Mircea Păcurariu, *Contribuția Bisericii...*, p. 1261. M. Constantinescu și St. Pascu, *Desăvârșirea unificării...*, p. 417.

⁴³ M. Constantinescu și St. Pascu, *Desăvârșirea unificării...*, p. 400–402.

că dreptul națiunii române la autodeterminare a dobândit o recunoaștere unanimă.

Istorica „Declarație de unire cu țara mamă” preciza la primul punct că „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii, cu România”. „La punctul trei se stabileau șase „principii fundamentale”, profund democratice, după care urma să se conducă noul stat unitar: „1. Deplina libertate pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va întruni, administra și judeca în limba lui proprie prin indivizi din sânul său, și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc. 2. Egala îndreptățire și deplina libertate confesională, pentru toate confesiunile din stat. 3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pe ambele sexe, în vârstă 21 de ani, la reprezentarea în comune, în județe sau în parlament. 4. Desăvârșita libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omenești. 5. Reforma agrară radicală..., Muncitorimii industriale i se asigură aceleași drepturi și avantaje, care sunt legiferate în cele mai avansate state din Apus”. În continuare, sunt expuse cele nouă articole ale rezoluției.⁴⁴

Hotărârea a fost votată în bloc. Minute în șir, Adunarea a aclamat exprimându-și adeziunea totală cu cele exprimate în hotărâre. În această situație, președintele Adunării a anunțat că „S-a primit hotărârea prezentată prin Vasile Goldiș în întregimea ei și astfel unirea acestei provincii românești cu Țara-Mamă este pentru toate veacurile decisă.”⁴⁵

Înainte de încheierea Adunării Naționale, au fost aleși, prin aclamații, cei 212 membri ai „Marelui Sfat Național” din care făceau parte și

⁴⁴ *Ibidem*, p. 419–420.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 421; pr.prof. Ștefan Alexe, art. cit., p. 864.

cei cinci episcopi, numeroși profesori de teologie, protopopi și preoți. Numai Banatul, de pildă, era reprezentat în Marele Sfat Național prin 44 de preoți, în afară de episcopi.⁴⁶

La sfârșitul lucrărilor a vorbit episcopul Aradului, Ioan Papp, care a evidențiat faptul că Biserica Ortodoxă din Transilvania, Ungaria și Banat a fost totdeauna alături de popor, sprijinind cu cuvântul și cu fapta toate acțiunile națiunii române în vederea dobândirii drepturilor acesteia. „Ne-am prezentat... acum în corpore, la aceasta mare sărbătoare națională ca să dăm probe învederate că de câte ori se tractează despre soarta neamului românesc, clerul și poporul credincios, ca fii adevărați sunt una în cugete și simțiri, sunt una în dorințele și aspirațiunile naționale.”⁴⁷

La ora 14, pe „câmpul lui Horea” au fost rostite mai multe cuvântări, de pe tribune ridicate în mijlocul mulțimilor de români. Între alții, a rostit un memorabil discurs episcopul Caransebeșului Miron Cristea, apoi episcopul Iuliu Hossu de la Gherla ș.a.

Subliniind importanța momentului, Miron Cristea spunea: „Nu putem și nici n-avem lipsă să retezăm Carpații, căci ei sunt și trebuie să rămână și în viitor inima Românismului, dar simțesc că astăzi prin glasul unanim al mulțimii celei mari, vom deschide larg și pentru totdeauna porțile Carpaților ca să poată pulsa prin arterele lor cea mai caldă viață românească și ca prin aceasta să ni se înfăptuiască, acel vis neîmplinit, copil al suferinței, de-al cărui dor au adormit și moșii și părinții.”⁴⁸

⁴⁶ Gheorghe Naghi, *Preoții din Banat în evenimentele anilor 1914–1918*, în „M.B.”, anul XXVIII (1978), nr. 10–12, p. 61; dr. A Cosma, *Biserica Română din Banat și Unirea de la Alba Iulia*, în „MB.”, ana XVIII (1968), nr. 10–12, p. 605; I.D. Suciuc, *La lutte des Roumains du Banat pour la réalisation de l'unité de l'État*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tom. VI (1968), nr. 6, p. 1100.

⁴⁷ Pr.prof. Șt. Alexe, *art.cit.*, p. 865.

⁴⁸ Stelian Neagoe (editor). *Marea Unire a românilor în izvoare narative*, București, 1984, p. 263–264; Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar*, p. 172; dr. Miron Cristea, *Cuvântări*, București, 1923, p. 3–8.

Cei care nu putuseră fi de față la Alba Iulia sărbătoreau, în toată Transilvania, cu același entuziasm, marea hotărâre. Aproape n-a fost localitate, centru de plasă, sat ori cătun, în care la orele zece ale acestei memorabile duminici de 1 Decembrie 1918 clopotele să nu fi rostit începutul Adunării de la Alba Iulia, după care țărani adunați în școală, în biserică, ori sub cerul liber să nu asculte cu ochii înlăcrimați și cu bucuria în inimi cuvântările inspirate ale modeștilor dascăli sau preoți. Serbările se terminau cu urale și cu reînnoirea jurământului pe tricolorul național. Aceste serbări fără fast, modeste, însă înălțătoare prin simplitatea lor, reprezintă o puternică mărturie că alături de votul delegațiilor trimise la Alba Iulia pecetluiau la 1 decembrie 1918 Unirea Transilvaniei cu România.⁴⁹

A doua zi, 2 decembrie 1918, Marele Sfat Național și-a definitivat structura sa internă, alegând Prezidiul, secretariatul și membrii guvernului provizoriu, numit Consiliul Dirigent. Între vicepreședinții Prezidiului a fost ales și episcopul Miron Cristea.

Marele Sfat Național și Consiliul Dirigent și-au stabilit centrul de activitate la Sibiu. Consiliul Dirigent avea în față marea misiune de a cimenta pentru totdeauna legăturile dintre teritoriile Transilvaniei și celelalte teritorii românești. La 11 decembrie, Consiliul Dirigent a adresat națiunii din Transilvania o proclamație în care se aducea la cunoștință înfăptuirea marelui vis al Unirii, iar la 14 decembrie, o delegație a Marelui Sfat Național din Transilvania, din care făcea parte și episcopul Miron Cristea, a prezentat la București Actul unirii. La 24 decembrie 1918, a fost semnat Decretul prin care a fost consfințită legal Unirea Transilvaniei cu România, iar Conferința de pace de la Paris va recunoaște la 21 ianuarie 1920 acest lucru printr-un Tratat internațional. Prin recunoașterea Unirii și de către sași (la Mediaș, în ziua de 8 ianuarie 1919) și de către șvabii din Banat (la Timișoara, la 10 august 1919), se puneau în practică și articolele rezoluției de la Alba Iulia privitoare la colaborarea profund democratică a românilor cu

⁴⁹ I. Popescu-Puțuri și A. Deac, 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, p. 623–624

celelalte naționalități din România întregită.⁵⁰ Erau create astfel premisele dezvoltării unitare a țării și progresului pe care ea îl va cunoaște în deceniile care au urmat marelui plebiscit de la Alba Iulia.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 635–647; Stelian Neagoe, *op.cit.*, p. 265–270; pr. prof. Șt. Alexe, *art. cit.*, p. 865–866; M. Mușat și I. Ardeleanu, *Viața politică în România, 1918–1921*, București, 1976, p. 20 u. La primirea ce li s-a făcut în Gara de Nord, episcopul M. Cristea a rostit un discurs strălucit, în care exprima bucuria ardelenilor față de unirea făcută la Alba Iulia. Vezi Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar*, p. 172–173.

Anii de ucenicie ai lui Ion I.C. Brătianu

TUDOREL URIAN*

Regretatul Adrian Marino obișnuia să compare epoca de după perioada comunismului cu anii care au urmat revoluției de la 1848. Era o epocă a eliberării, a marilor deschideri, a modernizării în toate domeniile, în care o țară întreagă era de reconstruit. Vechii pașoptiști au profitat din plin de șansa lor. România lor a început procesul de întregire, și-a obținut independența, a țesut o rețea de căi ferate, orașele țării au început să-și modifice spectaculos înfățișarea, iar Bucureștiul și-a căpătat numele (și renumele) de „Micul Paris”. Până la începutul deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, capitala României s-a transformat dintr-o localitate semirurală, acoperită de nori de praf în arșița verii, cu străzi desfundate în care te afundai în noroi după fiecare ploaie, în care oamenii își făceau nevoile pe garduri sau la colțurile caselor, iar leșul câte vreunui măgar mort zăcea cu săptămânile în mijocul drumului, într-un oraș cochet și monden, străbătut de la un capăt la altul de un bulevard, Podul Mogoșoaiei (din 1878, Calea Victoriei), străjuit de clădiri de o frumusețe care îți taie respirația, devenite adevărate mărci identitare ale Bucureștilor: Palatul Poștelor (actualul Muzeu Național de Istorie a României), Palatul Casei de Depuneri și Consemnațiuni (Palatul CEC de azi), Palatul Regal (actualul Muzeu Național de Artă al României), Fundația Carol I (Biblioteca Centrală Universitară de azi), Ateneul Român. Tot din acei ani datează Palatul Patriarhiei, Palatul de Justiție, Universitatea, Palatul Băncii Naționale, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, adică mai toate clădirile

* Tudorel Urian, scriitor, publicist, critic literar, e-mail: tudorelurian@hotmail.com

reper ale Capitalei României, vâdate de obiectivele aparatelor de fotografiat ale turiștilor sosiți de pe toate meridianele globului. Dar și clădiri și edificii publice din alte orașe ale țării: minunatul pod de la Cernavodă, Palatul Universității din Iași, Palatele Administrative din Botoșani și Piatra Neamț, Palatul Culturii din Iași, Palatul de Justiție din Galați, Palatul de Justiție din Ploiești (azi, Palatul Culturii), Catedrala Reîntregirii de la Alba Iulia, Catedrala Ortodoxă din Cluj ș.a.m.d. Tot acest miracol românesc este legat, într-un fel sau altul de numele unei familii: Brătianu. Tatăl, Ion C. Brătianu (1821–1891), ctitor al PNL și președinte al Consiliului de Miniștri, a avut un rol marcant în Unirea Principatelor de la 1859, aducerea pe tron a lui Carol I, intrarea în Războiul de Independență, transformarea României în Regat, începuturile modernizării țării și fiul Ion I.C. Brătianu (1864–1927), fost președinte al PNL, fost ministru al lucrărilor publice și președinte al Consiliului de Miniștri, omul de care se leagă, în cea mai mare măsură, schimbarea la față a României de la întretăierea secolelor al XIX-lea și al XX-lea.

La aproape trei decenii de la căderea comunismului, în anul celebrării centenarului existenței României în forma actuală, impresia generală este că profeția lui Adrian Marino a eșuat. Noul tren al modernizării României întârzie nepermis de mult, iar noi orbecăim într-o nesfârșită tranziție spre o țință tot mai puțin clară. Un posibil motiv ar putea fi cel al diferenței calitative dintre oamenii politici de atunci și cei de astăzi. Pentru o mai bună înțelegere, am recurs la o privire asupra anilor de formare ai lui Ionel Brătianu, omul de numele căruia se leagă cel mai spectaculos salt în modernizarea României, încercând să-mi imaginez, instinctiv, o comparație cu politicianii de azi. Demersul este ușurat de existența unor documente de prima mână privind viața cotidiană a familiei Ion C. Brătianu (excelentele amintiri ale Sabinei Cantacuzino, fiica lui Ion C. Brătianu, sora lui Ionel, amplul epistolar al familiei, cărțile și articolele lui Nicolae Șt. Noica despre monumentele și edificiile publice construite în vremea lui Ion I.C. Brătianu, mai întâi ca ministru al lucrărilor publice și mai apoi ca președinte al consiliului de miniștri).

Trei elemente au contribuit decisiv la conturarea personalității viitorului om politic liberal: climatul familial și, în mod deosebit, modelul de personalitate al ilustrului său tată; anii de școală și profesorii pe care i-a avut; opțiunea pentru studii superioare tehnice în detrimentul celor umaniste, în pofida vocației sale profunde, recunoscute, pentru studiul istoriei.

Regimul de viață impus de bătrânul Ion C. Brătianu familiei sale era unul foarte auster, aproape spartan, dar plin de afecțiune pentru toți membrii familiei, fără discriminare. Acest fapt a dus la o sudare a relațiilor între toți membrii familiei – părinți și copii pe de o parte, dar și frații între ei, de cealaltă parte, fapt unanim admirat de toți cei care i-au cunoscut, inclusiv de către Regele Carol I, care o mărturisește în jurnalele sale¹. Nu o dată, primul Rege al României scrie admirativ și cu multă afecțiune despre această familie, care a trecut prin istorie unită și dură ca un bloc de granit. Dar iată cum arăta o zi din viața lui Ion C. Brătianu, văzută prin ochii copiilor săi. Relatarea este a Sabinei Cantacuzino, dar ea este însușită de toți frații care au văzut aceste însemnări și le-au completat cu scrisul lor ori de câte ori aveau o informație în plus sau o precizare de făcut. De aceea, volumele *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, chiar dacă poartă semnătura Sabinei Cantacuzino au, pe alocuri, statutul unui fel de *Wikipedia avant la lettre*, la redactarea capitolelor aducându-și contribuția și ceilalți frați, în special Ionel și Vintilă. Din descrierea behaviorismului cotidian al bătrânului Brătianu, este ușor de dedus întregul climat familial: „Tata se deștepta la ora 4, iarna și vara. De cu seară i se așeza tava cu ceai pe mașina de spirt – avea pasiunea ceaiului și era foarte dificil pentru calitatea lui. Îl bea cu două bucăți de zahăr, puțin lapte și două felii de franzelă cu unt. (...) Își prepara singur ceaiul, precum singur își făcea tot serviciul personal: aprindea focul, își peria și scutura hainele, își golea apa, își aducea donița cu apă. Când vedea că slugile ne făceau

¹ Carol I al României, *Jurnal*, vol. I (1881–1887), Polirom 2007, vol. II (1882–92), Polirom 2014.

aceste servicii ne chema: «*Beizadelele Oltencei*». Pe nimeni n-am cunoscut mai simpli și mai neatârnați în viața lor ca pe tata și pe bărbatul meu”². După activitățile de dimineață, întreaga familie se reunea în jurul mesei de prânz care se servea la orele 11,30–12,00. La masă, copiii primeau toți vin cu apă, mama bea un pahar cu vin roșu („până a intrat în dieta arttricilor”), iar tata un pahar cu vin alb. Dacă pentru ceilalți membri ai familiei meniul diferea de la o zi la alta, cel al stăpânului casei rămânea mereu același: „două ouă fierte, cotletă (sic!), cartofi copti cu unt, un măr sau fragi, o bucățică bună de lisă de chitră ieșită tot din oficina mamei căci ținea mult la desert de când fusese în Franța”³. Imediat după masa de prânz, Ion C. Brătianu se odihnea o jumătate de oră, apoi își relua activitățile. „Nu-l oprea nici căldura, nici frigul, își colinda dealul, supraveghea muncitorii în vie și la zăvoi; adesea le lua sapa din mână și îi îndemna la lucru, dar le și dedia câte un păhărel de țuică din sticla ce pentru ei o purta în buzunar. Revenea lac de transpirație și lua o baie foarte caldă, căci nu suporta apa rece. În fiecare zi se spăla cu săpun de casă și ungea cu unt de alune și *eau de cologne* frumosul lui păr creț, rămas intact până la 70 de ani. Acest regim bazat pe gusturile și experiența lui l-au conservat așa de sprinten și voios până la ultima boală, care l-a răpus”⁴.

Portretul bătrânului Brătianu este copleșit cu o foarte atentă privire asupra caracterului său. Era o combinație de bunătate și violență, manifestată mai ales în tinerețe, ca la mulți din generația sa pașoptistă, dar și cu un umor mai rar la românii acelor vremuri. „Glumea, tachina cu haz și bunătate, mângâia și săruta pe cei ce iubea; voia ca toți să fie fericiți împrejurul lui, nici o jertfă personală nu-l costa; pentru dânsul nu cerea nimic, și-ar fi dat totul pentru noi. Foarte impresionabil când eram bolnavi, se chinuia așa de mult încât mama adeseori îi ascundea

² Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu 1821–1891*, Humanitas, 2013, p. 103.

³ Idem, p. 104.

⁴ Idem p. 104–105.

indispozițiunile mai ușoare și îi micșora gravitatea boalelor serioase. (...) Ne împingea să fim independenți să și să facem sporturi.”⁵

După lecții, toți copiii erau scoși la aer, puși să facă gimnastică și echitație (fiecăruia îi cumpărase câte o șa englezească), băieților le cumpărase primele arme de vânătoare, i-a trimis să facă ore de tir, iar mai târziu, când au ajuns la Paris, i-a sfătuit să facă scrimă. Pe de altă parte, pe cât era de iubitor și de afectuos cu cei mici, pe atât se arăta de inflexibil atunci când aceștia săvârșeau cea mai mică abatere de la datoria pe care o aveau de îndeplinit, la cel mai mic semn de lipsă de conștiință sau de șmecherie în îndeplinirea unor obligații, altminteri banale. Iar pedepsele, dacă nu erau crunte, erau umilitoare sau, în orice caz, resimțite ca atare de cei în culpă. Cei vinovați trebuiau să-și petreacă recreația într-un butoi fără fund așezat în fața casei, în văzul tuturor trecătorilor, pentru că înălțimea copiilor era mai mare decât cea a butoiului, ipostază foarte familiară lui Ionel, mai mereu pentru vina de a fi tras chiulul de la lecții. De altfel, onestitatea a fost calitatea de bază pe care copiii familiei lui Ion C. Brătianu au dobândit-o de la părinții lor. Aceasta presupunea spunerea necondiționată a adevărului, lipsa de secrete față de membrii familiei, dar și discreția față de persoanele din afară. Un principiu enunțat de mama lor, însușit cu sfințenie de toți copiii familiei a fost: „Cine minte, fură, și nu este mai puțin vinovat”. Într-un fel, aceste vorbe amintesc de principiul Contelui de Marenches, șeful serviciilor de spionaj franceze din timpul lui Georges Pompidou potrivit căruia, „în clipa în care îi ascunzi superiorului tău ceva, fie și pentru a-l menaja, începe trădarea”⁶. Încrederea lui Ion C. Brătianu în copiii săi era atât de mare încât, pe vremea în care era prim-ministru, aceștia erau puși, încă de la vârsta de treisprezece ani, să cifreze și să descifreze telegramele cele mai importante, pe care nu le vedeau nici măcar șeful lui de cabinet. Povestește Sabina Cantacuzino: „Într-o zi, în timpul războiului din 1877, regele Carol văzând pe o

⁵ Idem p. 105.

⁶ Christine Ockrent, Contele de Marenches, *Consilier de taină al Puterii*, Humanitas, 1992, p. 297.

telegramă, necopiată din graba de a fi comunicată, două scriituri pe care nu le cunoștea întrebă pe tata cine îi fuseseră secretarii. «Copiii mei, Măria Ta.» – «Dar sunt niște copii!» – «De nimeni nu sunt mai sigur ca de ei!», răspunse tata, care ne repetă conversația pentru a ne întări și mai mult discreția.”⁷

Această combinație de veselie, afecțiune, viață sportivă, onestitate și simț al datoriei a cimentat relațiile dintre frați. „Deși ne băteam foarte des, ne iubeam mult și eram de o solidaritate perfectă unii cu alții. Tata zicea râzând «ca țiganii și ca evreii». Se înțelege cât de încântați erau părinții de aceste simțiminte frățеști pe care tot ei ni le inspiraseră, nefăcând nicio deosebire între noi și ferindu-se a dezvolta o gelozie sau o rivalitate rău îndrumată.”⁸

În privința școlarității, calitatea slabă a profesorilor de la școală a fost suplinită cu figuri eminente ale vremii care veneau să-i pregătească pe copiii familiei Brătianu la domiciliu. Să spunem doar că printre profesorii veniți să-i învețe carte pe copiii Brătianu se aflau profesorul de limba română Vasile D. Păun, cel care, la sugestia lui Ion C. Brătianu, a fost ulterior angajat de Regele Carol I pentru a-i învăța limba română și istoria pe principii Ferdinand și Carol al II-lea, în vederea pregătirii lor pentru succesiunea la tron și cel de matematică, Spiru Haret, marele reformator al învățământului românesc. La un moment dat, în casa familiei Brătianu funcționa o adevărată cancelarie, cu nu mai puțin de opt profesori de acest calibru, tot ce avea mai bun Bucureștiul la acea dată. Prețul plătit de vechiul liberal pentru această extravaganță educațională a fost unul colosal, familia a trăit în pragul sărăciei (evident pentru standardele unui președinte al Consiliului de Miniștri în exercițiu), nu de puține ori Ion C. Brătianu fiind nevoit să-și vândă din proprietăți pentru a putea plăti facturile. Dar instrucția pe care a reușit să le-o asigure copiilor săi era una cu adevărat la vârf pentru standardele aceluia timp.

⁷ Sabina Cantacuzino. *Op. cit.*, p. 178.

⁸ Idem, p. 106.

Deși vocația sa profundă părea să îl împingă spre studiul istoriei și al științelor umaniste, Ionel Brătianu, persuadat intens de tatăl său, decide să se înscrie la Politehnică și, ulterior, la Școala de Poduri și Șosele din Paris. Dificultățile de adaptare par imposibil de depășit, de multe ori se simte tentat să abandoneze, dar, cu efortul încrâncenat și spiritul spartan deprinse în familie, reușește să-și obțină diploma, în anul 1889. Scrisoarea pe care i-o scrie tatălui său în momentul absolvirii spune totul despre rolul formator al acestei școli în definirea personalității sale ca om, mai mult chiar decât în specialitatea propriu-zisă. „Azi mă felicit îndoit că am făcut Școala de Poduri, căci văd că studiile către care m-ai împins sunt cele care pot fi mai folositoare nu numai unei societăți ca cea română, dar și formării unei judecăți. Școala Politehnică e menită să te învețe să raționezi, Școala de Poduri să-ți arate studiul chestiunilor practice. Și una și alta nu te învață decât elementele, principiile generale pe care practica singură le poate dezvolta.”⁹ Mutarea de șah a bătrânului Brătianu în schițarea arhitecturii intelectuale și morale a fiului a fost una cu adevărat genială, iar gândirea lui Ionel a dobândit valențe noi, la care ar fi fost imposibil de ajuns doar prin intermediul studiilor umaniste. Fie și numai din aceste rânduri de scrisoare, maturitatea gândirii și simțul responsabilității sale sar în ochi. La 25 de ani, Ion I.C. Brătianu era deja un om matur, pe deplin format, stăpân pe meseria sa și cu o viziune extrem de largă asupra lumii. Tipul său de gândire este impecabil sintetizat în faimosul schimb de replici cu istoricul Nicolae Iorga, sub cupola Parlamentului. „Ce aş avea eu de învățat de la un inginer?”, l-a întrebat istoricul, nu fără o undă de trufie. „Măsura, domnule profesor, măsura”, i-a răspuns scurt și precis Ionel Brătianu. Dacă ar fi asistat la acest schimb de replici, venerabilul Ion C. Brătianu ar fi putut să exclame fericit: „Touché!”. În fond, el este cel care își sfătuisese fiul să ia și lecții de scrimă la Paris.

⁹ Apud Nicolae Șt. Noica, Ion I.C. Brătianu, *Constructor și om de stat*, Vremea & Asociația Kultura, 2017, p. 10

Încă din vremea studenției pariziene, Ion I.C. Brătianu își găsisese un strălucit mentor profesional în persoana legendarului inginer și profesor Anghel Saligny. Nu va uita niciodată imaginea lui Anghel Saligny care, venit în vizită la Paris, îl invita în fiecare zi la plimbare cu vaporețele pe Sena. Dar nu pentru a admira frumusețile orașului în ritm de șansonete, cu un cocktail sau cu o cupă de șampanie în față, ci pentru a studia structurile de rezistență ale podurilor pe sub care treceau, materialele utilizate, tehnicile de îmbinare etc. Un exemplu de profesionalism dus până aproape de obsesie, pentru care totul era prilej de învățare, iar viața în afara meseriei era percepută aproape ca o impardonabilă pierdere de vreme. De altfel, după revenirea în țară, la terminarea studiilor, colaborarea dintre Ion I.C. Brătianu și Anghel Saligny va deveni permanentă. Inițial Saligny îl ia sub aripa lui pe tânărul inginer și îl poartă pe toate marile șantiere, inclusiv pe cel al construcției faimosului pod de la Cernavodă. Apoi, după ce Brătianu ajunge ministru al lucrărilor publice și, mai apoi, premier, el va fi cel care va apela constant la sfaturile și expertiza marelui constructor, în care avea deplină încredere. După nouă ani în care a lucrat ca inginer, sub tutela lui Anghel Saligny, timp în care și-a legat numele de dezvoltarea sistemului de căi ferate din zona Moldovei, inclusiv de refacerea unor poduri și de construcția unor gări și și-a completat experiența asistând la înălțarea impunătorului pod de la Cernavodă, Ion I.C. Brătianu este investit la 31 martie 1897 în funcția de ministru al Lucrărilor Publice.

Ion C. Brătianu a murit în anul 1891. În testamentul său le-a lăsat fiilor, cu limbă de moarte, cea mai mare dorință a sa: „Mă voi răsuci în mormânt dacă voi, fiii mei, nu întregiți țara”. Iar în calitate de președinte al Consiliului de miniștri, fiul său, Ionel, a decis intrarea României în Primul Război Mondial de partea forțelor Antantei, fapt ce a dus la Marea Unire din 1918. Dar cu mult timp înainte de aceasta, încă de la întoarcerea sa în țară de la studiile pariziene, în 1889, pe când, în calitate de tânăr inginer se ocupa de rețeaua de căi ferate din vestul Moldovei, s-a preocupat ca majoritatea liniilor să fie orientate

spre frontiera cu Transilvania, astfel încât, la momentul oportun, infrastructura să fie perfect adaptată la viitoarea realitate politică.

La 100 de ani de la Marea Unire, Ionel Brătianu rămâne un model de om politic român, patriot, cu o gândire precisă și nuanțată, înglobată într-o viziune de dezvoltare a țării. Schimbând ceea ce este de schimbat și adaptând la realitatea vremii noastre un model de formare, anii săi de „ucenicie” în ale vieții pot da o idee despre cum se poate construi aproape de la zero un politician de uriașă anvergură. Mai are însă cineva în România disponibilitatea și patriotismul necesare unei asemenea investiții umane pe termen lung? Mai sunt cei din jur capabili să recunoască și să promoveze o, eventuală, asemenea valoare? Mă tem că nu prea avem motive de optimism.

Vizita Ministrului Ionel I.C. Brătianu la Bistrița

MIRCEA GELU BUTA*

În ziua de marți, 17 septembrie 1907, Ministrul de Interne al Regatului României, Ionel I.C. Brătianu, împreună cu soția, Elisa, născută Prințesa Știrbei, au poposit în jurul amiezii în orașul Bistrița. Ei se aflau în drum spre Vatra Dornei, unde urmau să petreacă câteva zile de vacanță. Protopul Gherasim Domide și fiul său, Leonida, student la Medicină, în calitate de gazde, i-au primit la elegantul Hotel Sahling. În cursul după-amiezii, oaspeții au fost invitați să viziteze Nușfalăul¹ și Șoimușul, comunele așa-zise „de după târg”².

Iată cum descrie întâlnirea părintele Ioan Pop din Nușfalău:

„Din automobil se coboară vechiul meu prieten Gherasim Domide, marele memorandist, care mă anunță cu glas puternic: «Domnul Ministru Ionel Brătianu cu Doamna vor să-ți facă o vizită!»... Firește că eu am luat drept glumă vorbele lui Gherasim, căci oare cum să vină la Mărișel, la «Popa Ionică», un bărbat așa de mare, pe care noi, ardelenii, îl țineam un fel de semizeu, după cum îl țineam și pe tatăl său, Ion Brătianu, pe Mihail Kogălniceanu, pe Alecsandri, pe frații Golești, pe Negri și pe toți luceferii nației românești de pe atunci, încă de când noi urmam studiile în Liceul Grăniceresc din Năsăud și făceam mare românism. Și atunci mă gândii eu: Se poate ca un semizeu / Să vie la Nușfaleu, / Într-o parohie așa mică / La Popa Ionică?

* Mircea Gelu Buta, Prof. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca, e-mail: butamircea@yahoo.com

¹ Actuala comună Mărișelu.

² „Un ministru român”, în „Revista Bistriței”, anul III, nr. 34, sâmbătă, 21 (8) septembrie 1907, p. 3.

Am ieșit deci într-o întâmpinare a oaspeților, firește, cu neîncredere în vorbele lui Gherasim, îndreptându-mi ochii întrebători mereu când spre oaspeți, când spre Gherasim. Când a intrat automobilul în curtea mea și m-am apropiat de el, Gherasim iarăși: «D-l Ministru Ionel Brătianu și cu Doamna au venit să-ți facă o vizită, să-ți vadă frumoasa ta gospodărie». La care vorbe eu am răspuns atunci: «O fi, dacă nu mi s-ar năzări», căci nu-mi puteam deloc închipui că un Ministru al Țării Românești să vină pe la mine, chiar în timpurile cele mai vitrege în care ne aflam noi în Ardeal.

Atunci, D-l Ministru s-a recomandat el însuși și pe Doamna și apoi i-am condus în casă și aici l-am întâmpinat cu cuvintele: «Doară va aduce Dumnezeu timpul, când se va deschide câmpul și între ai noștri frați, să nu mai stea în Carpați!». Iar Domnul Brătianu mi-a replicat: «Idealist, Părinte!». Totuși, nu-mi venea deloc a crede că e Domnul Brătianu și atunci l-am mai întrebat încă odată, dacă aie avea este Ministrul Brătianu? D-sa din nou afirmă: «Da! Da! Adevărat!». La acest răspuns, eu încă i-am dorit din nou: «Să dea Dumnezeu să trăiți și să ajungeți Ministru și la Budapesta, la noi în Ungaria», și iacă așa s-a și întâmplat, peste zece ani de la vederea noastră aici, în Mărișel.

Aceste vorbe nu le-a uitat nici Domnul, nici Doamna Brătianu, căci din nou mi le-au amintit, când în anul 1919, fiind eu Senator în primul Parlament al României Mari, le-am făcut acum eu vizită în București. Ne-a cercetat D-l Brătianu chiar în timpurile cele mai vijelioase ale noastre, ale ardelenilor, și în special ale noastre, ale grănicerilor născuți, ca să cunoască situația țăranilor noștri.

După ce le-am arătat gospodăria mea, alte gospodării și biserica din satul nostru, rămânând prea mulțumiți, la plecare i-am oferit D-lui Brătianu două mere frumoase din grădina mea, zicându-i că de acum înainte soiul acesta de mere va purta numele de «Ionel Brătianu»; iar Doamnei Brătianu i-am oferit două pere frumoase, zicând: «Aceste pere se vor chema de acum perele Elisa Brătianu» și Doamna a mulțumit, exprimând din nou cuvintele: «Idealist, Părinte!». Din fructele astfel numite le-am trimis apoi două lăzi de mere și, în schimb, Domniile lor mi-au trimis mai multe sticle cu vin de la moșia lor, «Florica», din care și azi mai păstrez ca suvenir câteva sticle.

Prietenia noastră a durat și mai departe și D-l Brătianu mi-a trimis apoi și mere din grădina sa de la «Florica». Eu le păstrez amintirile cele mai plăcute și mereu mă gândesc la nobleța sentimentelor ce ne-au arătat și cât ne-au iubit de mult s-a dovedit prin marele bine ce ne-a făcut nouă, grănicerilor, când era vorba de exproprierea pădurilor grănicerești, ale averilor noastre câștigate cu mult sânge și lupte aprige de părinții și moșii noștri, căci grație lui, tot ale noastre au rămas. În veci fie pomenirea marelui patriot și român Ionel Brătianu!

De încheiere, las să urmeze aici scrisoarea ce mi-a adresat nobila Doamnă Brătianu, în 1930: «Părinte, mulțumesc din suflet Sfinției Tale pentru amintirea pe care Sfinția Ta o păstrează de călătoria mea și a neuitatului meu soț, acum mai bine de 22 de ani, de-a lungul Ardealului, în care intram amândoi cu emoție, dar și cu credința că aveam să prindem vremea sfintei noastre Uniri și mulțumesc pentru evocarea pe care Sfinția Ta o face, după mai bine de 22 de ani, a neuitatelor zile de atunci. Rog pe Sfinția Ta să primească câteva sticle de vin din dealul de la «Florica», pe cari le-am trimis chiar azi pe adresa Sfinției Tale (Nușfaleu – Mărișelu, Bistrița). Cred că aceasta e adresa cea exactă. București III, Str. Lascăr Catargiu 5, 7 Februarie 1930. Cu sentimente respectuoase, Elisa Brătianu»³.

De la Nușfalău, musafirii au fost invitați să vadă miracolul înfăptuit de preotul Ioan Baciș la Șoimiuș. Este vorba de Teatrul și Cinematograful cărora acest înzestrat preot a reușit să le dea viață în mica așezare din apropierea Bistriței. Despre acest eveniment, în cronica Parohiei Șoimiuș, întocmită de Ioan Baciș, la pagina 44 se consemnează:

„Ministrul Brătianu, sosind la Șoimiuș, s-a scoborât din automobil la casa parohială, unde ar fi dorit să vadă Teatrul sătesc. Fiind eu însă dus la câmp cu lucrătorii, la clăditul fânului și fiind timpul înaintat, cam pe înserate, n-a putut aștepta până mă voi reîntoarce și așa au plecat mai departe peste Budacul Român, Dumitrița, Orhei și Jelna, la Bistrița.

³ Ioan Pop, „Din amintirile mele”, în „Arhiva Someșană”, nr. 19, Năsăud, 1936, pp. 78–80.

Joi dimineața, oaspeții au vizitat biserica românească, iar la ora opt și jumătate au plecat la Năsăud, unde au vizitat Gimnaziul Grăniceresc. Aici, Ministrul Brătianu, după ce a dăruit 100 coroane pentru cel mai bun student, și-a continuat drumul prin Rodna Veche spre Dorna”⁴.

Peste câteva zile, Bistrița va fi gazda Adunării Generale a Asociației pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA).

⁴ Inaugurarea primului teatru stabil în mediul rural trebuia să aibă loc în ziua de 16 august 1908. Cu o zi înainte, a sosit însă vestea că inaugurarea Teatrului din Șoimuș este oprită din ordin înalt. În zilele următoare, autoritățile statului austro-ungar au început să-i însceneze părintelui Ioan Baciú învinuiri legate de proveniența banilor cu care s-a construit Teatrul. Vezi „Revista Bistriței”, nr. 31, 15 august 1908, p. 3.

Augustin Bena (1880–1962) – participant la Marea Unire de la Alba Iulia – 1 Decembrie 1918

COSMIN COSMUȚA*

1. Premise generale ale Marii Uniri

Anul 1918 a adus românilor din provinciile istorice una din cele mai mari izbânzii: unirea tuturor în granițele unui singur stat. Din punct de vedere național, putem considera acest eveniment ca fiind cel mai de seamă fapt al istoriei noastre.

Unirea pe care Mihai Viteazul a reușit să o înfăptuiască la 1600, chiar dacă a durat doar câteva luni, a căpătat în ochii generațiilor următoare, mai cu seamă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul celui de al XX-lea, valoare de simbol. Acest simbol s-a transformat, de-a lungul timpului, în conștiința generațiilor ce s-au succedat, în ideal și scop.

Secolul al XIX-lea avea să aducă mai mulți pași concreți și deosebit de importanți pe calea unirii. De remarcat ar fi aici faptul că în 1848 s-a realizat o uniune vamală între Moldova și Țara Românească. După alți câțiva ani, în 1857, s-a dovedit în urma Adunărilor ad-hoc faptul că opinia publică din ambele țări era favorabilă unirii. În 1858, Convenția de la Paris, ținută în cursul lunii august, se declara de acord cu o unire parțială a celor două țări românești, sub numele de „Principatele unite ale Moldovei și Valahiei”, care urmau însă a

* Cosmin Cosmuța, Pr. lect. univ. dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă UBB Cluj, e-mail: cosmuta.cosmin@ot.ubbcluj.ro

rămâne sub suzeranitatea Porții otomane. Prevederile aceleiași Convenții, pe de o parte garantau autonomia Principatelor, pe de altă parte precizau că acestea vor avea doi conducători.

În anul 1859 națiunea română a mai făcut un pas, important, spre realizarea idealului național, prin înfăptuirea unirii celor două principate românești extracarpatiche sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza (1859–1866). În prima fază, marile puteri ale Europei nu au recunoscut decât o unire parțială, cu guverne separate pentru fiecare stat și doar cu unele instituții comune (Comisia Centrală de la Focșani – cu misiunea de a elabora legi comune pentru ambele țări, Înalta Curte de Justiție și Casație, armata). Puterile europene au cerut domnitorului Cuza să conducă separat cele două principate, lucru care s-a și întâmplat pentru o perioadă (1859–1862). Parlamentele și Guvernele celor două țări s-au unificat abia în 1862. Denumirea oficială de România a fost adoptată de Constituția din 1866, promulgată de Carol I.

Toate aceste evoluții din principatele extracarpatiche, la care s-a adăugat câștigarea Independenței de stat în urma războiului româno-ruso-turc din 1877–1878, erau urmărite cu maxim interes de românii transilvăneni, care vedeau tot mai clar posibilitatea împlinirii năzuințelor lor naționale în strânsă legătură cu tânărul Stat român.

Războiul mondial sau Marele Război din anii 1914–1918 va fi ultima etapă din procesul mai sus menționat, întins pe durata a mai bine de trei secole. Schimbările pe care ultima parte a conflagrației le va determina pe harta Europei vor constitui momentul propice pentru români de a-și pune în lucru energiile, în vederea desăvârșirii unității naționale. Și momentul potrivit nu a fost ratat.

Prima provincie care a reușit să se unească cu România a fost Basarabia, în martie 1918. I-a urmat, în noiembrie, Bucovina, pentru ca la 1 Decembrie să se desfășoare și ultima etapă, aceea a unirii provinciilor intracarpatiche.

2. Transilvania și Marea Unire

Se cuvine să spunem, în cazul Transilvaniei, că populația de aici s-a implicat în cel mai înalt grad în realizarea unirii, întrucât avem de-a face aici cu un adevărat vot universal, toți membrii comunităților participând la alegerea delegaților care urmau să-i reprezinte la Marea Adunare de la Alba Iulia. Pentru aceste alegeri, s-a folosit structura districtelor electorale existente încă din 1910, care au trimis 600 de delegați în cetatea unirii, în timp ce alți 628 de împuterniciți au fost desemnați de diferite organizații sociale, profesionale culturale și chiar ale armatei¹.

Secole de-a rândul, românii transilvăneni nu avuseseră vreo instituție care să-i reprezinte ori să le poarte de grijă, în afară de Biserică. Abia în secolul al XIX-lea, mai cu seamă în a doua sa jumătate, s-a ridicat în Transilvania și Banat o clasă consistentă de intelectuali români, care a reușit să întemeieze spre sfârșitul mileniului? al 7-lea primele partide politice românești din aceste ținuturi². În aceste condiții, preoții erau socotiți ca fiind conducători firești ai poporului românesc din interiorul arcului carpatic. Acest rol le era recunoscut atât de compatrioți, cât și de asupritori³. În felul acesta se explică *cum din primele zile ale războiului au fost târați în temnițe, împușcați fără milă, spânzurați fără nici o mustrare de conștiință, internați în lagăre, floarea românismului din cuprinsul monarhiei, preoții, intelectualii și fruntașii*

¹ Au fost publicate liste nominale complete ale participanților la Marea Adunare de la Alba Iulia încă în 1919 în numerele 4, 5 și 6 ale *Gazetei Oficiale* din Sibiu, iar mai târziu în volumul *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943.

² Partidul Național al Românilor din Transilvania (Miercurea Sibiului, 1869) și Partidul Național din Banat (Timișoara (1869). Cele două au fuzionat în 1881 la Sibiu, dând naștere Partidului Național al Românilor din Ardeal, Banat și Ungaria.

³ Pentru problematica preoțimii române din Transilvania în timpul Primului Război Mondial, vezi și Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916–1918)*, ediție, studiu introductiv, note și indici de Mihai-Octavian Groza și Mircea-Gheorghe Abrudan, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2015.

satelor românești. Procedul era următorul: jandarmii se prezentau în miez de noapte la locuințele celor „suspecți ori trădători”, pentru ca groaza populației să fie și mai mare și în bătaie, înjurături, îi legau în lanțuri, pornindu-i pe drumurile necunoscutului, în plânsul soțiilor desnădăjduite și al copiilor înspăimântați... Prigoana se îndrepta tot atât de amarnică și împotriva familiilor celor arestați. Din cauza aceasta, multe preotese și-au părăsit locuințele ca în vremurile năvălirilor barbare, iar la întoarcere n-au mai aflat decât pereții. Întregul avut al celor mai mulți preoți și fruntași întemnițați sau internați a fost distrus⁴.

Având în vedere motivele de mai sus, ne apare ca firească hotărârea Consiliului Central Național Român de la Arad, din 2/15 noiembrie 1918, de a invita ca membri de drept la Marea Adunare Națională Română, ce urma să se țină la Alba Iulia, pe următorii: episcopii români, locțiitorii de episcop, vicarii episcopești și protopopii tractuali în funcțiune – personal; Consistoriile și Capitlurile eparhiale, reuniunile învățătoarești confesionale române, corpurile profesionale ale institutelor superioare și medii de învățământ românești – prin câte un reprezentant fiecare⁵. Pe lângă acești participanți din oficiu, un număr însemnat de preoți au fost desemnați ca delegați ai cercurilor electorale din care făceau parte. Nu în ultimul rând, numeroase asociații culturale, sociale sau profesionale (Astra⁶, reuniuni corale, reuniuni de lectură, asociații ale studenților români, reuniuni ale meseriașilor români, reuniuni de femei) și-au trimis și ele reprezentanții la Alba Iulia, mai mulți dintre aceștia fiind preoți.

În afară de membrii clerului, avem între cei 1228 de delegați la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie învățători confesionali, cantori bisericești, membri ai consiliilor parohiale (primi epitropi) și

⁴ Pr. Grigore N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului – temnițe și lagăre*, vol. II, Tipografia „Vremea” (f.l.), 1940, pp. 4–5.

⁵ *Anul 1918 în județul Bistrița-Năsăud. Contribuții documentare*, coordonatori: Adrian Onofreiu, Ioan Pinteau, Cornelia Vlașin, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018, pp. 96–97.

⁶ *Astra și Marea Unire*, coordonator Mircea Popa, Editura Casa cărții de știință, Cluj-Napoca, 2017.

chiar clopotari, adică oameni ce-și desfășurau activitatea în strânsă legătură cu viața bisericească românească din Transilvania și Banat.

3. Preotul profesor Augustin Bena

Între delegații plecați din zona Năsăudului spre Alba Iulia în preajma zilei de 1 Decembrie 1918 s-a numărat și preotul Augustin Bena⁷, la vremea aceea păstor sufletesc al credincioșilor ortodocși din parohia Năsăud și filia Maieru, dar și profesor de muzică. De remarcat că și-a primit credenționalul, împreună cu profesorul Victor Motogna de la Gimnaziul grăniceresc, din partea Reuniunii române de cântări din Năsăud⁸.

3.1. Viața

În cele ce urmează vom arunca o privire asupra principalelor puncte din biografia celui ce va deveni unul dintre cei mai cunoscuți muzicieni ai Clujului interbelic.

Augustin Bena a venit pe lume la 29 octombrie 1880 în localitatea Pianu de Jos⁹, ca primul născut al preotului ortodox Ioan Bena și al preotesei Rachila. În familie, pe linie paternă, se vorbea despre șase generații de preoți și învățători, a căror existență putea fi urmărită la

⁷ Date sumare despre viața și activitatea sa se pot găsi în *Dicționarul personalităților Unirii: trimișii românilor transilvăneni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, coordonatori: Ioan I. Șerban și Nicolae Josan, Editura Altip, Alba Iulia, 2003, pp. 116–117; Viorel Cosma, *Enciclopedia Muzicii românești de la origini până în zilele noastre*, vol. I (A-B), Editura Arc 2000, București, 2005, pp. 517–523. S-au publicat însă și lucrări mai ample despre viața și activitatea sa, cum ar fi: Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții documentare. Omul și opera în documente și evocări*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000, sau Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2004.

⁸ Credenționalul celor doi este publicat în volumul *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918*, vol. X, coordonatori principali Ștefan Pascu și Ion Popescu-Puțuri, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 126.

⁹ Sat, comuna Pianu, județul Alba.

Pianu de Jos până în secolul al XVIII-lea¹⁰. Tatăl său, părintele Ioan, avea serioase preocupări cărturărești. Pe lângă dragostea pentru muzică (poseda o voce plăcută, dar cânta și la fluier ori la flaut; a aranjat pe note cântece bisericești și populare), a fost și autorul unei monografii a parohiei sale (publicată peste ani de Augustin), a unui tratat de morală și folclor, dar și traducătorul din limba germană a unui tratat de agricultură¹¹.

Mama, Rachila, era sora preotului Simion Blaga din Lancrăm, fost coleg al lui Ioan Bena la gimnaziul săsesc din Sebeș. Aceasta însemna că Augustin era văr cu poetul și filosoful Lucian Blaga, pe care-l întâlnea cu plăcere la numeroasele întruniri de familie care aveau loc în copilăria lor¹².

Viitorul preot și muzician a fost un copil zglobiu, după unii biografi, chiar „un îndrăzneț acrobat”¹³, care se cățăra cu multă îndemânare pe case, în copaci, cobora în fântâni adânci etc.

Clasele primare le-a urmat în satul natal, în anii 1887–1891. Perioada s-a caracterizat prin schimburile dese de învățători, ceea ce nu era benefic acumulării de cunoștințe de către elevi. În aceeași perioadă, a experimentat mai multe instrumente muzicale propriu-zise, ori create de el. Trebuie să spunem că la vârsta de cinci ani primise o vioară de la moașa satului, săsoaica Sofia Lang. A încercat (instinctiv) să acordeze această vioară și să cânte (cu mâna stângă)¹⁴.

Între 1891 și 1895, ca elev al Gimnaziului german din Sebeș, ia lecții de pian și este atras din ce în ce mai mult de muzică. Încearcă, în paralel, să ia și lecții de vioară, însă costurile ar fi fost prea mari, așa că renunță. În schimb, tatăl îi cumpără un pian la mâna a doua, instrument care ajunge la casa părintească într-un car tras de boi¹⁵.

¹⁰ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 9.

¹¹ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 10.

¹² Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 9.

¹³ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, pp. 10–11.

¹⁴ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 11.

¹⁵ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 14.

Și-a păstrat totodată și interesul pentru instrumentele populare care-i stăteau la îndemână.

Anii 1895–1897 îi petrece ca elev al Liceului de Băieți din Blaj, unde-l are ca profesor de muzică pe Iacob Mureșianu¹⁶, cu care continuă lecțiile de pian și de la care primește primele îndrumări în ceea ce privește compoziția muzicală¹⁷. Se pare însă că aerul Blajului nu-i prea pria (la propriu) tânărului Bena, astfel că, la recomandarea medicului școlii al cărei elev era, căutând o zonă cu climă ceva mai uscată, se mută în 1897 la Liceul românesc din Șcheii Brașovului. Timp de doi ani, ia aici lecții particulare de teorie și armonie cu dirijorul Max Krause și va începe să compună primele coruri¹⁸.

Dacă la Blaj nu s-a putut acomoda cu clima, la Brașov Augustin Bena nu a reușit să se obișnuiască cu școala de aici, nici cu stilul unora dintre profesori, așa încât a repetat clasa a VII-a, ceea ce l-a făcut să părăsească și Brașovul, pentru a-și continua studiile liceale la Gimnaziul Fundațional Superior din Năsăud. La noua școală, tânărului Bena îi sunt interpretate câteva dintre lucrări de către corul liceului și chiar conduce el acest cor la o serbare școlară. Tot aici își ia bacalaureatul în 1900¹⁹.

La sfaturile tatălui său, între 1900 și 1903 a studiat Teologia, la Sibiu. În acest interval, a compus câteva piese pentru coruri bărbătești și mixte, însă a și condus mai multe coruri (al studenților teologi, al Asociației de muzică „Andrei Șaguna”, al Societății de lectură „Andrei Șaguna”). Încheindu-și studiile de la Sibiu cu calificativul „foarte bine”, și-a câștigat dreptul la o bursă de trei ani, pe care statul ungar o oferea Mitropoliei. Deși condițiile acestor burse (erau patru astfel de burse pe an) cereau ca studiile să se desfășoare la Cluj sau la Budapesta, pentru că specializarea muzică religioasă nu exista în Ungaria, tânărul Bena a obținut, în toamna lui 1903, aprobarea de a studia la Berlin, unde s-a

¹⁶ Mădălina Dana Rucsanda, *Iacob Mureșianu*, Editura Universitaria, Craiova, 2014.

¹⁷ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 14.

¹⁸ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 17.

¹⁹ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, pp. 17–18.

și înscris la Academia regală de muzică. După doi ani petrecuți aici, timp în care a câștigat simpatia maestrului Max Bruch, s-a mutat, pentru cel de al treilea an, la Conservatorul din București, cu dorința de a cunoaște mai în profunzime muzica românească²⁰.

Încheindu-și anul de bursă la București, s-a întors în 1906 la Sibiu, unde a activat cu foarte multă energie în domeniul muzical (suplinitor la Seminarul Andreian și profesor de „cântare și muzică” la mai multe școli sibiene). Destul de neașteptat, în 1909, a plecat la Năsăud. Împrejurările acestei plecări sunt destul de neclare. Pe de o parte a fost chemat la Năsăud pentru a ocupa catedra de muzică de la Gimnaziul de aici (viitorul Liceu „George Coșbuc”). Pe de altă parte, plecarea din Sibiu ar putea fi și în legătură cu un proces ce-i fusese intentat aici, în urma căruia a fost absolvit de orice vină. După unii biografi, târrea lui în acest proces l-a dezamăgit profund, făcându-l să ia hotărârea de a părăsi Sibiul²¹.

La Năsăud și-a continuat bogata activitate didactică și componistică, dar în paralel a predat și religia la Gimnaziul grăniceresc, pentru elevii ortodocși, a organizat spectacole teatral-muzicale și chiar a interpretat câteva roluri pe scenă. În 1911 a fost hirotonit preot pentru parohia ortodoxă din micul oraș și pentru filia Maieru.

Augustin Bena a rămas la Năsăud până după încheierea războiului, când a fost chemat la Cluj de Gheorghe Dima, pentru a se alătura corpului profesoral al nou-înființatului Conservator clujean, precum și pentru a îndeplini funcția de secretar al acestuia²².

Din 1925, după moartea lui Gheorghe Dima, Augustin Bena preia atribuția de rector a Conservatorului, pe care o deține până la refugiul instituției la Timișoara, în toamna anului 1940. Activează în cadrul Conservatorului clujean până în 1941, când este nevoit să se pensioneze, înainte de a împlini vârsta necesară²³. A continuat, după pensionare

²⁰ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, pp. 11–13.

²¹ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 14.

²² Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 21.

²³ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 34–42.

să dirijeze diferite coruri, până la sfârșitul vieții, întâmplat la Cluj, în ianuarie 1962.

3.2. Activitatea

Având în vedere etapele vieții sale, așa cum le-am prezentat mai sus, începând cu anii studiilor gimnaziale de la Sebeș și încheind cu perioada profesoratului la Conservatorul din Cluj, vom încerca să creionăm, în rândurile care urmează, principalele elemente din activitatea sa, corespunzătoare fiecăreia din aceste etape.

La Blaj, ca elev particular al lui Iacob Mureșianu, a făcut o primă încercare, cu un cântec vesel, de primăvară, pentru voce și pian. Prin aceasta, își anunța înclinația care, cu trecerea vremii, va deveni tot mai evidentă, spre compoziție²⁴.

În anii 1897–1899, ca elev la liceul din Brașov, sub îndrumarea dirijorului Max Krause, Augustin Bena compune primele sale piese corale, precum și o *Romanță* pentru vioară (cea din urmă se va transforma peste câțiva ani într-o cunoscută romanță pentru voce și pian)²⁵. Interesant este de remarcat faptul că, în anii care au urmat, această romanță a fost publicată de mai multe ori, în diferite centre, fie sub alt nume, fie fără a fi semnată. Autorul a întreprins câteva încercări de a-și câștiga în justiție drepturile de autor asupra ei, dar anii tulburi ai războiului au făcut acest lucru imposibil²⁶.

Perioada brașoveană a fost, totodată, cea în care Augustin Bena a deprins de la maestrul Gheorghe Dima²⁷ arta organizării de spectacole și a impulsionalității, la modul general, a vieții culturale dintr-o localitate ca cea de la poalele Tâmppei²⁸.

²⁴ G. Sb., „Dr. Augustin Bena”, în rev. *Gazeta ilustrată*, nr. 5–6, 1936, p. 83.

²⁵ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 17.

²⁶ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, pp. 15–16.

²⁷ Vezi informații despre el în Gheorghe Dima, *Opere alese*, ediție critică îngrijită de Viorel Cosma, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1958.

²⁸ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 17.

Nu putem să nu ne oprim asupra Năsăudului, centru românesc în care Augustin Bena a desfășurat o intensă activitate culturală, atât ca elev, cât și, mai târziu, ca profesor și preot. În ultimul an de liceu, i s-a încredințat, în câteva rânduri, dirijarea corului școlii, ceea ce nu a făcut decât să întărească hotărârea tânărului dirijor-compozitor de a-și urma calea spre care se simțea chemat²⁹.

În perioada studiilor de teologie de la Sibiu, este remarcat de Ioan Stroia³⁰, cel care mai târziu va deveni episcop al Armatei. El l-a recomandat compozitorului german Hermann Kirchner, de la care, apoi, tânărul Bena ia lecții de compoziție, armonie și dirijat coral. Maestrul sas i-a dirijat chiar câteva din piesele compuse în această perioadă³¹.

Perioada sibiană a însemnat întâlnirea directă cu compozitorul Timotei Popovici, dar și implicarea activă în organizarea și conducerea de coruri, cum a fost cel al Societății de lectură „Andrei Șaguna”, precum și interpretarea unora din compozițiile sale de către corurile sibiene³².

Un episod demn de relatat este cel al anilor petrecuți la Năsăud. Odată sosit aici s-a apucat de reorganizarea Reuniunii de cântări, al cărei dirijor a și fost numit. A devenit dirijor și al fanfarei pompierilor, după ce o readusese la viață. A organizat un cor al meseriașilor și un altul țărănesc. Cu toate aceste formații a dat spectacole în diferite localități ale județului. Ca o noutate, acum a devenit și organizator de spectacole muzical-teatrale, asumându-și rolul de regizor și chiar pe cel de actor. În 1909 a constituit, cu tinerimea intelectuală, o „Companie artistică teatral-muzicală ambulantă”, cu care a făcut și turnee³³.

Tot pentru a sprijini activitatea teatrală năsăudeană, aflată în fașă, a strâns fonduri cu care a reușit să achiziționeze de la Viena decoruri de scenă, fundaluri, panouri mobile și chiar o cortină de catifea vișinie,

²⁹ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 18.

³⁰ Vezi date despre el la Alexandru Moraru, *Dicționarul ierarhilor români și străini, slujitori ai credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române*, Editura, Basilica, București, 2015.

³¹ G. Sb., „Dr. Augustin Bena”, în rev. *Gazeta ilustrată*, nr. 5–6, 1936, p. 83.

³² Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 18.

³³ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 18.

cu care a reușit să transforme sala festivă a gimnaziului într-o veritabilă sală de teatru³⁴.

În fine, ultima mare etapă a activității sale a fost cea de la Cluj unde, pe lângă Teoria muzicii, pentru care fusese solicitat de Gheorghe Dima, a predat ca suplinitor alte zece discipline, ocupându-se totodată și de organizarea Conservatorului³⁵. După cum se știe, murind Gheorghe Dima în 1925, Bena a rămas la conducerea instituției până în 1940, când un nou război de proporții nemaivăzute se întindea asupra unei părți însemnate a lumii. Curând după aceasta (1941) a și devenit pensionar, însă nu a încetat niciodată să se preocupe de marea sa dragoste, care a fost muzica.

3.3. Participarea lui Augustin Bena la Primul Război Mondial și la Marea Unire

Datele referitoare la activitatea părintelui Bena în perioada primului Război Mondial, ca de altfel pentru întreaga perioadă în care a funcționat ca preot la Năsăud, sunt destul de puține. Știm doar că a fost mobilizat pe front, ca preot militar, pentru soldații români de confesiune ortodoxă din armata austro-ungară, având gradul de căpitan³⁶. Se pare că intervalul 1916–1918, când s-a aflat pe front, a fost perioada cu cea mai intensă activitate preoțească a sa³⁷. Înainte de terminarea războiului, a căzut prizonier la ruși, unde a fost în Polonia de răsărit³⁸. S-a întors la Năsăud în 1918, unde și-a continuat activitatea pastoral-culturală și națională până în toamna lui 1919, când a fost chemat la Cluj.

După cum am menționat deja la începutul acestui material, Augustin Bena s-a implicat cu multă responsabilitate în mișcarea națională a românilor transilvăneni, la sfârșitul războiului, după ce fusese mobilizat în armata austro-ungară și după ce trecuse prin prizonieratul rusesc.

³⁴ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 20.

³⁵ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 22.

³⁶ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 21.

³⁷ Bianca Temeș, *Augustin Bena monografie*, p. 22.

³⁸ Susana Coman Bosica, *Augustin Bena. Contribuții...*, p. 21.

La data de 15/28 noiembrie 1918, participă la adunarea extraordinară a Reuniunii române de cântări din Năsăud, adunare ce l-a avut ca președinte, după cum arată procesul-verbal, pe Ioan Păcurariu, iar ca notar pe Vasile Bichigean. În această ședință, au fost desemnați cei doi reprezentanți ai Reuniunii pentru Adunarea de la Alba Iulia, în persoana profesorilor Augustin Bena (primul pe lista membrilor adunării) și Victor Motogna (locul doi pe listă)³⁹. Este interesant de remarcat numărul mare de femei care participă la această acțiune: 14, față de 17 bărbați. Demn de remarcat este, de asemenea, faptul că soțiile celor doi delegați desemnați, Silvia Bena, respectiv Sabina Motogna, erau și ele membre în adunarea Reuniunii de cântări.

4. În loc de concluzii

Viața și activitatea preotului profesor Augustin Bena oferă exemplul unui reprezentant al „inteligenței” românești din Transilvania, de data aceasta din zona Năsăudului, care și-a pus toată energia în slujba înălțării prin cultură a poporului său, iar atunci când ceasul istoriei a sunat, vestind „ora astrală” pentru poporul român, s-a prezentat în primele rânduri ale celor ce au pus umărul la înfăptuirea unui vis cu care românii își hrăneau speranțele de mai multe veacuri, chiar și în momentele în care se părea că istoria nu le va oferi vreodată o șansă.

Augustin Bena a avut șansa să facă parte din „generația Unirii”, dar a știut, în același timp, să se ridice la înălțimea momentului. Prin întreaga sa activitate, de dinainte și de după Unire, el rămâne un exemplu călăuzitor pentru toți cei care au fost, dar mai cu seamă pentru cei care vor fi după el de acum încolo.

³⁹ 1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918, vol. X, p. 126.

Implicarea bistrițenilor și năsăudenilor în realizarea actului de la 1 decembrie 1918

CORNELIA VLAȘIN*

Transformările de la sfârșitul Marelui Război au determinat și concentrarea eforturilor liderilor mișcării naționale pentru realizarea dezideratelor care veneau din trecutul îndepărtat. Încă din primăvara anului 1918, contactele dintre frunțașii mișcării naționale române și intelectualii zonei au fost tot mai frecvente, căutând căile cele mai prielnice pentru realizarea obiectivelor naționale.

Aici, în arealul geografic definit de cele trei zone distincte, cea a fostului Regiment II român de graniță de la Năsăud, a fostului District al Bistriței și zona Becleanului, cu partea de câmpie, ca de altfel pe întreg teritoriul locuit de români, au avut o influență deosebită cele 14 puncte wilsoniene, enunțate la 8 ianuarie 1918, și mai ales punctul 10, care prevedea reajustarea frontierelor Austro-Ungariei, în baza principiului autodeterminării naționalităților. Ele au devenit repere și argumentul principal al revendicărilor românilor din teritoriile ocupate.

A fost meritul frunțașilor mișcării naționale de aici că au reușit să se racordeze la evenimentele în derulare și „să intre?”, astfel, în istoria care-i chema la fapte.

La Bistrița, în adunarea ținută în 3 noiembrie 1918, s-a constituit *Sfatul poporal al comitatului Bistrița-Năsăud*, unde fiecare localitate din comitat își numea unul, până la doi reprezentanți de încredere, ca membrii. S-a trecut apoi la crearea instrumentului administrativ de

* Cornelia Vlașin, Dr., Șef Serviciu, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, e-mail: cornelia.vlasin@yahoo.com

execuție, *consiliul popular*, în mod paritar, format din câte cinci reprezentanți ai fiecărei naționalități, români, maghiari, sași, evrei și ai partidului social-democrat.¹

În ziua următoare, s-a constituit *Sfatul Național* și *Garda Națională Română* din Comitatul Bistrița-Năsăud. Într-o adunare, la care au participat numeroase personalități și un public numeros, s-a ales conducerea, președinți fiind aleși: Gavril Tripon, Vasile Pahone, Leon Scridon, Dionisie Vaida, Grigore Pletosu și Alexandru Pop. Însărcinat cu constituirea Gărzii Naționale din Bistrița a fost numit Gheorghe Trif, ajutor fiind desemnat locotenentul Nicolae Bălan, viitorul general al Armatei Române, iar comanda tuturor gărzilor din Comitat i-a revenit căpitanului Nicolae Anton.² În ziua de 5 noiembrie 1918, evenimentele privitoare la situația generală din Imperiu au fost prezentate unui numeros public adunat în curtea Bisericii greco-catolice din Bistrița de la Coroană (la Coroana). Pavel Tofan afirma: „*de astăzi înainte suntem liberi, poporul nostru nu mai este supus la cheremul străinilor. Avem dreptul să ne alegem conducătorii noștri... Idealul nostru de sute de ani a fost și este unirea cu toți frații noștri români, așa că visul strămoșilor noștri și al nostru îl vedem astăzi împlinindu-se... vrem să trăim cu toții într-o Românie Mare.*”³ S-a insistat pe constituirea Gărzilor Naționale în întreg comitatul, iar casa lui Victor Moldovan, secretar al Sfatului, a fost transformată într-un adevărat oficiu de stat major.

Evenimente asemănătoare s-au petrecut la Năsăud. Aici, unde ponderea populației românești era covârșitoare, la 3 noiembrie 1918, în adunarea poporului român, s-a constituit un *comitet național*. S-a desfășurat acest proces în aceeași zi cu aducerea la cunoștință a

¹ Victor Moldovan, *Memoriile unui politician din perioada interbelică. Volumul II. Documente*, ediția a II-a, editori Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2015., *Anul 1918 în județul Bistrița-Năsăud. Contribuții documentare.*, editura Mega, Cluj Napoca, 2018, pp. 99–100.

² *Anul 1918...*, pp. 500–503.

³ Pavel Tofan, *Memorii din 1918*, ed. Andreea Salvan, în *Bistrița 90 de ani de la Marea Unire*, p. 77,), publicat în *Anul 1918...*, pp. 498–528.

manifestului lui Teodor Mihali, „*Spre orientare*”, conceput în spiritul *Declarației* lui Alexandru Vaida-Voevod, citită în Parlamentul buda-
pestan la 18 octombrie 1918, și a celui semnat de Amos Frâncu în
numele Senatului Național Român din Ardeal, de la Cluj, care îndemna
la menținerea ordinii și păcii.⁴

Din mărturiile lui Iulian Marțian aflăm că: „*imediat după liturghie
s-au adunat fruntașii și poporul la casa comunală, s-au constituit
în comitet național, care a declarat spontan și unanim suspendarea
imediată a organelor administrative ungurești, și adică a primpre-
torului, a primarului și a notarului, și a luat fără amânare măsurile
necesare pentru restabilirea ordinii. S-a dezarmat fără vărsare de
sânge și cu armele acvitate de la aceea și de la postul de finanțe s-a
improvizat o gardă națională de circa 30 de ficiori, aproape toți foști
soldați.*”⁵ De altfel, în fruntea Comitetului și a Gărzii a fost ales Iulian
Marțian. Garda a fost completată cu noi efective formate din soldații
veniți de pe front. Aceasta asigură un serviciu neîntrerupt de 24 de
ore, iar populația era abilitată a o aproviziona cu mâncare și băutură.
„*Distribuirea de băutură spirtoasă, în măsură modestă, am aflat-o
de necesară deoparte pentru ridicarea moralului decăzut, iar pe de
altă parte această măsură s-a impus prin raporturile atmosferice
neprielnice*”⁶, se precizează într-un raport din 1919.

Garda Națională Română din Bistrița a depus jurământul în data
de 7 noiembrie 1918, în curtea fostei cazarme a honvezilor (astazi,
Muzeul Judetean), unde a și rămas cantonată. Efectivul acesteia se
ridica la cca 250 de militari, structurați în 4 companii, plata gardiștilor
fiind asigurată de băncile românești *Bistrițeană și Coroana*. După 12
noiembrie, s-a înființat Consiliul Național Săsesc, precum și o Gardă
săsească, cantonată în cazarma mare din sus de oraș. Garda maghiară

⁴ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, Colecția *Iulian Marțian*, d. 6/2, f. 1 (în continuare ANBN), publicat în *Anul 1918...*, pp. 107–108.

⁵ Ibidem, d. 6/7.

⁶ *Anul 1918...*, pp. 275–276.

se afla staționată în Cazarma Schwarzenberg, aflată lângă Podul Budacului.

Astfel de organisme s-au constituit și în zona Becleanului și pe Câmpie, începând cu data de 9 noiembrie.

În toamna anului 1918, drumurile comitatului Bistrița-Năsăud, au fost străbătute de emisarii trimiși de Guvernul român. La 13 noiembrie 1918, generalul Constantin Coandă, primul-ministru român, îi semna scrisoarea de acreditare lui Solomon Haliță, originar din Sângeorz-Băi, pentru a lua legătura cu conducerea Partidului Național Român. Din delegație au mai făcut parte Ioan Bordea, Ioan Boieriu, Petre Gavrilă, locotenentul Isidor Popovici și Laurențiu Oanea.⁷ La 14 noiembrie, Ionel Brătianu le înmâna o scrisoare pentru conducerea CNRC, și în special pentru Theodor Mihali, al cărei conținut este astăzi cunoscut: „*Cea mai sfântă aspirațiune a neamului se îndeplinește. Peste suferințele trecătoare, generațiile vor râvni la zilele pe care le trăim... Pentru organizare și propagandă temeiul este firește Unirea desăvârșită a tuturor sufletelor și a tuturor ținuturilor...*”.⁸ Aceștia s-au întâlnit la Vatra Dornei cu bistrițenii Victor Onișor și Petru Poruțiu, care fuseseră însărcinați de către Al. Vaida-Voevod și Theodor Mihali a lua legătura cu Comandamentul armatei române în Bucovina și Moldova în vederea intervenției în Transilvania.

O altă delegație a fost formată din Nicolae Bălan, atunci profesor la Sibiu, originar din Blăjenii de Sus, și Victor Precup, căpitan. Aceștia au purtat discuții cu toți factorii politici de la Iași, cu reprezentanții diplomați ai Legațiilor Marii Britanii, Franței și Statelor Unite, susținând voința populației românești din Transilvania de a se uni cu Patria-Mamă. Reîntorși în Transilvania, au transmis cerințele Guvernului român, și anume: 1. întreruperea oricăror tratative cu Guvernul maghiar; 2. ținerea unei adunări, «*în cel mai scurt timp posibil, cel mai bine la*

⁷ ANBN, Colecția *Haliță Solomon*, d. 88, ff. 2–5, 8–16, despre delegația condusă de Solomon și în *Anul 1918...*, pp. 357–360.

⁸ *Anul 1918...*, p. 143.

Alba Iulia». Se sublinia că aceasta este o condiție «sine qua non» de recunoaștere a Unirii de către Puterile Aliate; 3. să se redacteze cât mai multe adeziuni, deoarece «*veți înlesni nu numai acțiunea diplomatică până la pace și hotărârile Congresului de Pace, dar veți arăta că e superflu orice plebiscit*».

A urmat «*Manifestul către popoarele lumii*» din 15 noiembrie 1918, care exprima starea de spirit a națiunii române, care „*ținută de veacuri în robie trupească și sufletească*” își declara voința de „*a se constitui în stat liber și independent*” și speranța că „*în năzuința ei pentru libertate, o va ajuta întreg neamul românesc, cu care una vom fi de acum înainte, în veci*”.

Drumul spre Alba Iulia era deschis. Era necesară, însă, desfășurarea unui amplu proces organizatoric, pentru a arăta opiniei publice mondiale caracterul plebiscitar al viitoarei adunări naționale. Instrucțiunile, elaborate odată cu manifestul și publicate la 20 noiembrie, stabileau în detaliu procedura de alegere a reprezentanților pentru adunarea națională.⁹

Odată convocată Adunarea de la Alba Iulia pentru 1 decembrie, populația comitatului Bistrița-Năsăud a fost implicată activ în desfășurarea ei. Alegerile reprezentanților pentru adunarea națională, ținute pe parcursul lunii noiembrie, au exprimat voința de a trimite mandatați înzestrați cu credenționale, care să transmită voința celor care-i alegeau. În total, un număr de 62 de delegați de pe actualul teritoriu al județului Bistrița-Năsăud aveau să ducă mesajul clar și voința lor de unire cu România.¹⁰

⁹ Ibidem, p. 435.

¹⁰ Ibidem, pp. 329–332.

„Biruit-au gândul”: evocări memorialistice despre Marea Unire în județul Bistrița-Năsăud

ADRIAN ONOFREIU*

Generația care a realizat unirea a determinat și modul de transmitere a trăirilor și faptelor de atunci, urmașilor. Pentru prima dată, românii erau adunați în granițele aceluiași stat și-și puteau decide singuri soarta viitoare. Au fost clipe, momente solemne, care trebuiau asumate în creuzetul valorilor perene ale noului stat național unitar român.

De aceea, producția istoriografică ulterioară, referitoare la derularea proceselor din anul 1918 în Transilvania a fost marcată de acest aspect. În acest context, realizările s-au datorat fie unor actori ai evenimentelor, fie, ulterior, cercetărilor pe această temă. Toate au avut însă ca trăsătură generală potențarea caracterului peren al unirii. Aceeași trăsătură fundamentală se regăsește și în istoriografia din/sau despre comitatul Bistrița-Năsăud în anul 1918¹.

Un loc aparte aici l-a avut activarea memoriei actanților, fapt determinat fie de momente aniversare ulterioare anului 1918, fie de varii provocări: apariția în presă, interviuri publicate în lucrări tematice sau consemnări pentru posteritate. Ele nu au caracterul bine definit al

* Adrian Onofreiu, Dr., Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, e-mail: adrianonofreiu@yahoo.com.

¹ Vezi Adrian Onofreiu, *1918-O lume în schimbare. Perspectiva Centenarului*, în *Bistrița-Năsăud Generația Marii Uniri, Volumul I*, Ed. Nosa-Nostra, Bistrița, 2017, pp. 3–31; Idem, *Din vremea Marii Uniri. Contribuții documentare referitoare la Telciu*, în *Comuna Telciu în preajma Centenarului Marii Uniri (1918–2018). Studii de istorie, articole și poezii*, coordonator, Vasile Șt. Tutula, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2017, pp. 97–100; Idem, *În perspectiva Centenarului. Surse documentare*, în „Astra Năsăudeană”, serie nouă, anul V (XIII), nr. 10 (36), decembrie 2017, pp. 73–76.

acestui gen livresc sau, uneori, științific – scriere în care sunt cuprinse însemnări asupra evenimentelor la care a participat cineva ori care s-au petrecut în timpul vieții cuiva² – dar oferă alte, nebanuite, satisfacții intelectuale. Deși realizate în cvasi-totalitatea lor ulterior evenimentelor pe care le descriu, au ca trăsătură definitorie stimularea înregistrărilor din trecut. A fost posibil și, în același timp, motivat acest proces, atât de implicarea unor personaje la nivel decizional în desfășurarea lor, dar și de calitatea umană a acestora, majoritatea intelectuali, formați în spațiul cultural apusean.

Fie sub forma unor consemnări în presă, a resurecției amintirilor, în cadrul interviurilor sau a înregistrării propriu-zise a evenimentelor³, aceste mărturii aduc o importantă și consistentă contribuție informativă asupra evenimentelor, pe care le salvează de la uitare și ni le apropie temporal. Desigur, ele au un grad variabil de subiectivism și au fost influențate fie de momentele aniversare în care au fost scrise, fie de ocultarea unor adevăruri, în cazul celor de după Al Doilea Război Mondial.

Cu toate aceste dezavantaje, scrierile memorialistice pe care le analizăm pot aduce o contribuție substanțială la cunoașterea mai bună a trecutului. Ele se situează la granița dintre documentul istoric – definit în cadrul riguros științific – și narațiunea descriptivă a faptelor, întâmplărilor și comportamentului atitudinal al actorilor din trecut.

² În cadru mai restrâns, „amintire pe care posteritatea o păstrează oamenilor iluștrii sau evenimentelor de seamă”; apud. *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 619.

³ Pentru Iuliu Hossu, interviu realizat de Emil Boșca Mălin și Petronela Negoșanu, la ANBN, *Fond personal Bocșa Mălin-Emil*, dosar 7/1968, f.5–13; o copie a interviului se află la *Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității*, fondurile: (FI) Fond informativ Emil Boșca-Mălin, SRI 83696/1–6, CNSAS I123315/1–6; (FM) Fond manuscrise Emil Boșca Mălin, volumele 1–17; apud. Emil Boșca-Mălin, *Restituiri*, ediție îngrijită, note de lectură, Viluț Cărbune, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p. 11; textul interviului, Idem, pp. 188–194; Laurian Someșan, la Teodor Tanco (interviu), *Am fost între cei peste 100.000 la Alba Iulia...*, în *Virtus Romana Rediviva*, Bistrița, vol. IV, 1984, pp. 27–351; colonelul Liviu Rusu, la Teodor Tanco (interviu), *Am fost cu delegația de țărani din satul meu la Alba Iulia să facem Unirea cea Mare...*, în Idem, vol. VI, 1987, pp. 207–219.

Cu atât mai mult au aceste trăsături în cazul „redescoperirii” momentului „astral” din anul 1918. Și, parcă, sunt mai evocatoare aici, în arealul geografic al județului Bistrița-Năsăud, datorită calității intelectuale a celor care le-au realizat, ca și a conținutului lor, cu certe valențe de inedit și consemnare a detaliilor.

Din categoria consemnărilor pentru posteritate se desprind cele aparținând unor intelectuali implicați în derularea evenimentelor din toamna anului 1918. Primul a fost Pavel Tofan. Deși le-a așternut pe hârtie în amurgul vieții și le-a încheiat la finalul deceniului 6 al secolului al XX –lea – din perspectiva unei profesii care nu-l califica pentru această realizare – în consemnarea evenimentelor a dovedit o meticulozitate și o ordonare a materialului care epatează. Implicat în activitatea de organizare a Consiliilor și Gărzilor Naționale atât în reședința comitatului, Bistrița, cât și în localități de pe văile Bârgăului și Someșului, a reținut și transmis posterității informații importante, care ne dezvăluie fapte, întâmplări, în desfășurarea lor. Autorul a reținut o sumedenie de nume implicate – uimește aici evocarea celor care au alcătuit Consiliile Naționale Române, atât la Bistrița, cât și în puzderia de localități de pe Văile Someșului și a Bârgăului – de evenimente – de la fapte minore și până la cele generatoare ale schimbărilor – atitudini, atât din interiorul populației majoritar românești, dar și a sașilor sau maghiarilor. Ca o trăsătură constantă, reiese modul în care a militat pentru ruperea de trecut și realizarea visului de veacuri al românilor, Unirea. Momentele dramatice de conștientizare – în calitate de tribun al poporului – a maselor în sensul mersului istoriei, zugerite stilistic, aduc un plus de valoare și definesc modelul atitudinal pentru acea perioadă. Doar „tabloul”, voit teatral, al ruperii „în mii de bucăți” a chipului împăratului și dezlegarea, în acest fel, de jurământul prestat lui de poporul din Leșu, ar fi suficient pentru a valoriza superior mesajul pe care-l transmit consemnările realizate de Pavel Tofan⁴.

⁴ Pe larg, Pavel Tofan, *Memorii din 1918*, ed. Andreea Salvan, în *Bistrița 90 de ani de la Marea Unire*, Ed. Barna's, Bistrița, 2008, pp. 69–108.

În același registru se înscrie procesul de apelare la resuscitarea memoriei în cazul lui Victor Onișor. Bazat pe faptul că s-a implicat din tinerețe în mișcarea de eliberare a românilor transilvăneni, mai întâi în cadrul comitatului⁵, apoi și la nivel național, acesta a dobândit o vastă experiență politică. I-a fost de folos și activitatea în calitate de proprietar și director al ziarului „Revista Bistriței” (în anul 1903⁶).

La aceste atuuri s-au adăugat rigoarea formației lui profesionale, ca avocat, și implicarea în lupta politică din Transilvania, la început în comitatul Bistrița-Năsăud, iar, spre finalul războiului, în conducerea Partidului Național Român.

Realizarea introspecției în trecut⁷ se constituie sub forma unui amplu studiu, cu caracter exhaustiv, care începe prin enunțarea unor considerații de ordin general, referitoare la situația românilor transilvăneni. Din postura de participant apropiat decidenților mișcării naționale, Onișor prezintă în amănunt – de multe ori, lăsând impresia implicării directe – momentele importante ale drumului spre Alba-Iulia. Sunt consemnate, în acest demers restitativ, stenogramele ședinței parlamentului budapestan din istorica zi de 18 octombrie, în care Alexandru Vaida Voevod a citit declarația de independență a Transilvaniei, documentele întocmite de comisia mixtă care a anchetat masacrul de la Beliș, preparativele pentru adunarea națională, iar, la final, procesul-verbal, cu luările de cuvânt ale președintelui Partidului Național Român, Gheorghe Pop de Băsești, Ioan Suciu, Vasile Goldiș – care a citit textul rezoluției în prezența celor 1228 de reprezentanți ai românilor transilvăneni – Iuliu Maniu, Iosif Jumanca, propunerile pentru Marele Sfat Național, citite de Alexandru Vaida Voevod, cuvântarea adresată poporului „de pe câmpul lui Horea” de episcopul ortodox al Caransebeșului,

⁵ A conceput și publicat în 1904 regulamentul clubului național român din comitat.

⁶ Teodor Tanco, *Istoria presei românești a județului Bistrița-Năsăud de la origini până în prezent*, Societatea Culturală „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, 2004, pp. 85–89; Idem, *Dicționar literar 1639–1997 al Jud. Bistrița-Năsăud*, Ed. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1998, pp. 312–313.

⁷ Intuim noi, la momentul aniversar a 10 ani de la unire, în 1928.

Miron Cristea, lista membrilor Marelui Sfat Național și schimbul de mesaje cu suveranul și regina României⁸.

Într-un registru diferit se situează „amintirile” actanților acelor vremuri, apărute în publicații periodice, fie imediate evenimentelor, fie la momente aniversare. Din această categorie menționăm, în ordine cronologică, în primul rând pe cele apărute la aniversarea unui deceniu de la Unire. S-a datorat acest fapt atât acțiunilor festive organizate de autoritățile vremii, cât și realizării unei lucrări de sinteză, în care interogația din titlul studiului lui Nicolae Iorga, *Ce a primit și ce a dat Ardealul* definește modul de abordare a problematicii⁹.

Primul care și-a interogat memoria a fost Ionel Scridon, viitorul medic bistrițean. Acesta evoca, pentru început, starea de dezintegrare a monarhiei bicefale în toamna anului 1918, surprinsă la Budapesta, definită de zgomot, strigăte pe străzi: Trăiască revoluția, jos cu armele, – scăparea frâielor conducerii din mână, spargerea magazinelor, risipirea averii publice, eliberarea pușcăriașilor, toate trăite în dimineața zilei de 31 octombrie 1918, când „am văzut pe străzile Budapestei cu ochii proprii, am auzit cu urechile mele dezastrul dezlănțuit de Atotputernicul

⁸ Menționăm aici și notațiile memorialistice aparținând altui participant la evenimente, Enea Grapini, publicate de nepotul lui, Florea Grapini, *Enea Grapini și ziua cea mare*, Apărută sub egida fundației „Constantin Titel-Petrescu”, București, noiembrie 1999, documentele anexate unei ample prezentări a evenimentelor din toamna anului 1918, trimise de Solomon Haliță lui Constatin Kirîțescu, autorul primei monografii a războiului de întregire a neamului, în anul 1921; *apud*. Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond personal *Haliță Solomon*, d. 88, *passim*, (în continuare, ANBN, fond...d.), consemnările pentru zona Becleanului, la Mircea Gelu Buta, *Memoriile unui gimnazist năsăudean. Notarul Grigore Ilișiu (30 mai 1890–2 martie 1960)*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, XIV, 2015, pp. 213–230, cele datorate pretorului năsăudean de atunci, Ioan Șerban, *Autobiografie, în Războiul din spatele tranșelor. Contribuții documentare referitoare la județul Bistrița-Năsăud*, ediție îngrijită și note de Cornelia Vlașin, Adrian Onofreiu, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2017, doc. 253, pp. 271–273, sau cele rămase de la comandantul Gărzii Naționale Române din comitatul Bistrița-Năsăud, Nicolae Anton; ANBN, fond *Prefectura județului Năsăud* – nr. bază, dos. 1789/1940, f. 232–234.

⁹ *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918–1928*, Vol. I–II, Cultura Națională, București, 1929;

împotriva asupritorilor milenari¹⁰“. La fel de plastic redă și intrarea armatei române în Bistrița, în ziua de 4 decembrie 1918, în frunte cu maiorul Coroamă, cel care devenea garantul securității românilor, a actului unirii, în sine, și al funcționării Consiliului Dirigent¹¹.

În același registru, revizorul școlar român de mai târziu, Ioan Pavel, instituit ca director al Școlii civile de băieți din Bistrița, rememorează momentele deosebite prin care a trecut atunci când a pus în practică mandatul Consiliului Dirigent de a prelua școala de la fostele autorități maghiare, pe seama statului român, în martie 1919. După ce consemnează faptul că atât la Năsăud, cât și în Bistrița „se potoliseră valurile unei revoluții amenințătoare, destrăbălate și distructive” expune conținutul adresei conducerii unității școlare referitoare la ceea ce urma să se întâmple. Acest document arăta starea de fapt din Transilvania, ca și persistența funcționarilor maghiari în a menține legăturile cu Budapesta și a refuza orice dialog cu noile autorități române. „Membrii corpului profesoral ai școlii noastre (a Școlii civile ungurești de băieți) au fost numiți de către statul unguresc – citim în document – statului unguresc au depus jurământ de credință și rămân credincioși acestuia și pe viitor...În urmare membrii corpului profesoral nu pot recunoaște pe dl. Ioan Pavel, responsabil oficiul său ca autoritate superioară lor, dispozițiile sale nu le pot îndeplini și în activitatea lor se vor orienta și pe viitor după ordonanțele date de ministerul unguresc (din Budapesta)¹².

¹⁰ Ionel Scridon, 1918, în „Gazeta Bistriței”, Bistrița, anul IX, nr. 10, 10 mai 1929, p. 6.

¹¹ Este interesantă sublinierea tânărului medicinist referitoare la rolul armatei române. După ce arată că în 24 ore ordinea a fost restabilită de soldați, deși erau slabi îmbrăcați, oboșiți de atâtea suferințe și drum, înarmați însă, atât de bine și atât de tare la suflet, rostește un adevăr axiomatic pentru situația imediat unirii, și anume, „mi-a rămas convingerea adânc infiltrată până astăzi în sufletul meu că un hotărâtor factor al dezrobirii Ardealului a fost această armată, sub a căruui scut a putut funcționa Consiliul Național, Consiliul Dirigent în sânul cărora se aflau mulți reprezentanți ai guvernului de astăzi, a căror ordine, decrete, numai după ce s-a pus sub ocrotirea armatei românești venită de peste Carpați au fost ascultate și au putut fi executate”; *Ibidem*.

¹² Zece ani...O pagină din istoria școlilor românești din Bistrița, în „Gazeta Bistriței”, anul IX, nr. 10, 10 mai 1929, p. 10.

Atitudinii ostile a corpului profesoral maghiar de la școală i s-a răspuns prin impunerea manifestă a noilor autorități românești, care au preluat școala „sub scutul a 8 soldați, în frunte cu locotenentul Berindeanu, comandantul pieții orașului Bistrița, în curs de o oră, fiind de față întreg corpul profesoral, în funcție cu directorul Czvajna I., precum și elevii școlii, s-au îndeplinit toate formalitățile de predare și preluare a acestei școli pe seama statului român”¹³. Incidentul arată însă o constantă în atitudinea autorităților înlăturate, cu multiple forme de manifestare, în varii instituții ale statului¹⁴.

Fostului deputat al județului Someș în perioada interbelică, G. Pop, îi datorăm consemnări referitoare la atmosfera din Năsăud. Refugiat în 1914 în România, s-a reîntors acasă în toamna târzie a anului 1918. După ce a trecut de la Vatra-Dornei, alături de trupele române comandate de maiorul Tomescu, prin Dorna Căndrenilor, a ajuns în localitatea Coșna. Aici au fost întâmpinați de Garda Națională Română și au fost impresionați de faptul că autoritățile maghiare s-au refugiat, iar frâiele comunei au fost preluate, așa cum se considera firesc, de preotul din localitate.

Drumul a continuat prin pasul Rotunda și, pe parcursul a 17 ore de drum cu căruța, până la Năsăud, peste tot, nu au întâlnit reprezentanți ai vechilor autorități¹⁵. În schimb, au fost întâmpinați de Garda Națională la Nepos, iar în toate localitățile au întâlnit, alături de tricolorul arborat, inscripții care defineau noile autorități: „Senatul

¹³ Ibidem. De altfel, energicul Ioan Pavel a solicitat oficial ajutorul „forței brahiale/armate”; ANBN, fond Prefectura județului Năsăud-prefect, d. 263/1919, f. 1.

¹⁴ Amintim cazul insubordonării funcționarilor de la Direcția Silvică Bistrița – ANBN, fond personal *Avram Grigore*, d. 21/7, p. 7–14, preluarea Perceptoratului de Dare de la Năsăud – Idem, fond *Prefectura județului Năsăud-prefect*, d. 204/1919 sau tabele nominale cu funcționarii care au refuzat să depună jurământul față de statul român, *Ibidem*, d. 340/1919.

¹⁵ „Cât despre unguri, citim în continuare – au dispărut complet. Jandarmi, finanți, toată armata nenumeroasă și trufașă a unei politici de asuprire și maghiarizare, a plecat în descompunere și panică, cedând terenul poporului românesc victorios”; G. Pop, *Pe pământul făgăduinței – Primul pas în Transilvania liberă*, în „Gazeta Bistriței”, anul IX, nr. 10 din 10 mai 1929, p. 5.

național român” sau „Garda națională română”. Sentimentul biruinței era atât de pregnant, încât se manifesta prin trăiri deosebite, definite de „o bătaie puternică, un delir amețitor în acest belșug de culori naționale și un dulce sentiment de răzbunare pare a se desprinde pe fiecare față când își înfinge semnul naționalității stăpânitoare pe un pământ dezrobbit de curând”¹⁶.

Următorul moment aniversar, împlinirea a 25 de ani de la Unire, a fost trăit în cumplita tragedie a „dezrădăcinării” vremelnice a unei părți din Transilvania, la 30 august 1940. Poate cu atât mai mult, resuscitarea memoriei referitoare la unire s-a realizat într-un patriotism accentuat.

Același personaj își rescrie amintirile din preajma Unirii. Evocarea este însă mai plină de patos și oferă informații noi, referitoare la una din misiunile de sondare a realităților din Transilvania, asumată fără acordul autorităților centrale românești, aflate în refugiu la Iași. Planul a fost acela ca un grup de 100–200 de inși să pătrundă în Transilvania, unde să provoace „reînceperea unui război național, întrerupt înainte de atingerea obiectivului”, motivat și de atitudinea percepută ca șovăielnică, a guvernului Brătianu. În zona Dornelor, realitățile arătau faptul că „bătrânul imperiu a lui Francisc Iosif, mort cu doi ani înainte, se prăbușea fără glorie „trosnind din toate încheieturile”, cum spune o formula de stil deplasată. În realitate el se descompunea fără prea mult zgomot, ca o alcătuire în care bucațele rău încheiate se desfac una câte una”¹⁷. Cu atât mai emoționantă a fost revederea Năsăudului, unde trei din membrii grupului au ajuns a doua zi. Știrea sosirii celor trei ofițeri, care purtau camuflată, uniforma armatei române a determinat atitudini de neînchipuit cu câteva zile în urmă. „Rând pe rând vin oamenii la micul restaurant unde luăm masă ca să se încredințeze cu ochii lor, să pipăie cu privirea „minunea” unui om ce poartă cu adevărat uniforma Ostașului Dezrobitor”, iar cei trei au fost percepuți ca

¹⁶ *Ibidem*, p. 6.

¹⁷ Gh. Pop, *La Năsăud în preajma Unirii*, în „Plaiuri năsădene”, București, anul I, nr. 1, 1 iulie 1943, p. 3.

„eroii unui însemnat eveniment ce se anunță, prevestitorii Armatei Române”¹⁸.

Mărturii valoroase rescrie în 1943 și Laurențiu Oanea. El oferă detalii despre misiunea lui Solomon Haliță în Transilvania, la Comitetul Național Român, ca observatoare și ca organ de legătură între Comitetul Național Român și Guvernul din Iași. Delegația a fost compusă din Solomon Haliță, Dr. Ion Bordea din Brașov, Dr. Ion Boeru de la Turda, Gavrilă Petri din Nepos, județul Năsăud, locotenentul Sidor Popovici de la Dej și cel care-i consemnează activitatea. După popasuri la Prundu Bârgăului, Bistrița și Năsăud, s-au făcut evaluări ale organizării și forței Gărzilor Naționale Române din comitatul Bistrița-Năsăud, concluziile arătând faptul îmbucurător potrivit căruia „delegația s-a convins de buna funcționare a gărzilor naționale, care erau gata să pună la dispoziția Cosiliului Național trupele necesare pentru reprimarea actelor josnice ale gărzilor ungurești din împrejurimi și să servească drept scut pentru pregătirea lucrărilor de participare la adunarea de la Alba Iulia” și, în caz de necesitate – ca acoperire pentru Ardealul de Nord”¹⁹. Apoi, descrie faptul că în perioada 28 octombrie-11 noiembrie 1918 s-au organizat în tot comitatul Bistrița-Năsăud Consilii Naționale și Gărzi Naționale Române, care au avut ca trăsătură principală disciplina deosebită și executarea pazei de zi și de noapte în mod excepțional, apropiat rigorilor militare. O altă acțiune importantă a fost aceea prin care au fost dezarmate posturile de jandarmi unguri și în special, punctele întărite din Călimani, Tihuța, Măgura Calului, Rotunda, pentru a deschide granițele către Moldova și Bucovina.

Autorul continuă prin a relata numele delegaților năsăudeni trimiși la Alba-Iulia, participarea lui Solomon Haliță, constituirea Consiliului

¹⁸ Tabloul este completat cu accente dramatice de manifestare a patriotismului a doua zi, când „dis de dimineață ne trezește o nouă surpriză: sub fereastra camerei unde dormim, un cor de vreo 25–30 de flăcăi intonează deodată un puternic „Deșteaptă-te Române”, pe urmă alte cântece naționale; imnul bardului născut pe aceste meleaguri, în Ținutul în care ne găseam, ne cutremură și ne înfioară”; *Ibidem*.

¹⁹ Laurențiu Oanea, *Năsăudenii și Unirea Ardealului*, în Idem, nr. 8, 1 decembrie 1943, p. 1.

Dirigent și încheie prin a-și defini motivația retrospectivei istorice a evenimentelor din anul 1918 – ca unul care „a avut fericirea și rolul de a îndeplini funcțiunea de secretar al adunării” – ca o schiță despre „rolul pe care bărbaiții nășăudeni l-au avut în pregătirea și desăvârșirea actului Unirii de la Alba Iulia, ca unul care *am avut rolul de cronicar fidel al vremurilor înălțătoare, pe care le-am trăit* – (s. n.), al faptelor istorice, care ne-au dat Unirea tuturor Românilor”²⁰.

Din Rodna, se „confesează” preotul Titus Mălai. Mărturiile lui cuprind relatarea sosirii soldaților de pe fronturi acasă, dezarmarea jandarmilor și evacuarea autorităților ungurești. Sub comanda locotenentului Florian Matei – „în uniformă model francez” – ca fiu al Rodnei care a preluat comanda Gărzii Naționale, organizarea s-a desăvârșit. S-au eliberat autorizații de circulație liberă și călătorie, a fost instituită cenzura, telefonul și-a orientat atenția spre Coșna și suprema dorință era „să se afle unde sunt armatele salvatoare ale fraților de peste creste și când va bate ceasul fericit al sosirii”.

De la centrul Rodna pleca, pe urmă, cuvântul de ordine în toată regiunea, pe Someș în sus, pe Valea Ilvei: Măgura, Poiana, până la Coșna. Pe turnurile bisericilor era arborat drapelul românesc, confecționat cu grijă și sfințit de preoți. S-au tras salve pentru semnalarea clipei solemne – așteptată de veacuri – pentru preluarea Imperiului. Toate acțiunile au constituit, împreună, „avangarda vizionarilor, care au mai aprins odată torțele purtătoare de lumină pe culmi, pentru a deschide drumul armatelor liberatoare și a da împlinire visului părinților și strămoșilor noștri”²¹.

Iată cum acest gen de evocări, apropiat uneori celui literar, dar cu un dens cuprins de informații istorice și caracterizat de vibrante mesaje patriotice, contribuie la completarea impresionantului tezaur al mărturiilor referitoare la „lucrarea românilor asupra lor însuși”, de-a lungul secolelor, cu rezultatul atât de fericit al desăvârșirii Unirii, la 1 decembrie 1918.

²⁰ *Ibidem*, p. 4.

²¹ Titus Mălai, *Rodna Veche în istoria talazurilor revoluționare din 1918*, în *Ibidem*, p. 3.

Destine istorice. România și Polonia la sfârșitul Primului Război Mondial

DORIN DOLOGA*

În perioada Primului Război Mondial și cea interbelică, între România și Polonia au existat o serie de similitudini ce decurgeau din situația celor două țări, Polonia fiind împărțită între Rusia, Austro-Ungaria și Germania, România având în afara granițelor provincii naționale ce se aflau sub stăpânirea Rusiei și Austro-Ungariei, din aspirațiile celor două națiuni de a-și reconstitui, respectiv întregi statul național, apoi de păstrare a independenței acestora și din situația lor de state medii, insuficient de puternice pentru a se afirma pe scena politică internațională, dominată de marile puteri.

În timpul Primului Război Mondial, s-au avansat diferite soluții în problema poloneză, inclusiv varianta unui regat. În acest context, s-a desprins personalitatea generalului, viitor mareșal, Josef Pilsudski, un lider militar și politic, creatorul forțelor militare și autorul independenței Poloniei. Pilsudski a format unități militare compuse din voluntari, denumite brigăzi (august 1914, Cracovia), care au luptat de partea Rusiei¹. În ceea ce privește România, liderul politic înzestrat cu reale calități, cu viziune privind viitorul țării, a fost Ioan I.C. Brătianu. Din românii mobilizați în armata austro-ungară și căzuți prizonieri s-au creat legiunile de voluntari din Italia și Rusia.

* Dorin Dologa, arhivist Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale

¹ Daniel Hrenciuc, *Polonia între Est și Vest: 1918–2016*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2017, p. 15.

La 11 noiembrie 1918 Polonia a reapărut ca stat independent, după 123 de ani de când a fost împărțită între Germania, Rusia și Austro-Ungaria². România a devenit Stat Național Unitar, după ce Basarabia, Bucovina și Transilvania, care se aflaseră pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă sub stăpânire rusească și austro-ungară, s-au unit cu Vechiul Regat.

În anul 1919, România a dus lupte cu bolșevicii ruși pe Nistru și a purtat război cu Ungaria bolșevică. Un an mai târziu, în anul 1920, Polonia a dus, la rândul său, un război cu Rusia sovietică. Atât România cât și Polonia au avut un rol important în stăvilirea expansiunii comunismului, în fazele lui inițiale, în Europa Centrală, atitudine nerecunoscută azi, în mod direct, de nici una dintre puterile occidentale.

Pentru refacerea statului polonez independent, au acționat foarte mulți polonezi din diaspora, aflați în S.U.A., Australia, Elveția, Franța, Marea Britanie, care au promovat interesele fundamentale ale Poloniei, mai ales cei din S.U.A.³ În spațiul european, polonezii au format societăți și organizații secrete, care au colaborat între ele pentru îndeplinirea obiectivelor naționale⁴. Și în cazul României, unirea provinciilor aflate sub stăpânire străină a fost pregătită prin acțiuni în străinătate, în Franța, S.U.A., în Anglia, unde au fost întreprinse demersuri pentru captarea interesului opiniei publice și obținerea de sprijin politic și diplomatic, dar nu la nivelul și amploarea celor poloneze. În Franța, un rol important i-a revenit, în acest sens, Consiliului național al unității românești⁵.

Spre deosebire de problema românească, problema poloneză a jucat un rol important în cadrul conferințelor internaționale privind problema Europei. Problema poloneză a jucat un rol important inclusiv în programul în 14 puncte al președintelui S.U.A., Woodrow Wilson⁶.

² *Ibidem*, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 14.

⁴ *Ibidem*, p. 15.

⁵ Gheorghe Platon (coordonator), *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*, Ed. Enciclopedică, București, p. 479.

⁶ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 14.

Prin Tratatul de Pace de la Versailles, Poloniei i s-au recunoscut granițele cu ajutorul Franței și al S.U.A., ceea ce nu s-a întâmplat în cazul României. Ion I.C. Brătianu a părăsit lucrările Conferinței de Pace, lăsându-l pe Alexandru Vaida Voievod în loc. În stabilirea limitelor teritoriale ale statului polonez nou-înființat, un rol foarte important l-a jucat Roman Dmowski, șeful delegației poloneze la Conferința de Pace⁷.

Solicitățile teritoriale, atât ale delegației române cât și ale delegației poloneze la Conferința de Pace de la Paris, au creat probleme serioase celor patru mari puteri învingătoare în Primul Război Mondial.

Solicitățile Poloniei erau maximele, ele vizând reconstituirea statului polono – lituanian din anul 1772⁸. Plebiscitul organizat în teritoriile Prusiei orientale atribuite Poloniei a fost favorabil Germaniei. S-au înregistrat o serie de proteste, violențe și lupte armate. Silezia superioară a fost împărțită între Germania și Polonia⁹. Polonia a avut neînțelegeri și cu Cehoslovacia din cauza regiunii Teschen-ului, care a revenit Cehoslovaciei¹⁰. Polonia a avut pretenții teritoriale față de Lituania, în anul 1920 anexând orașul Vilno cu teritoriul adiacent¹¹.

România a cerut Transilvania până la Tisa, întreg Banatul și Bucovina până la Ceremuș. Delegația românilor din Banat, alcătuită din 359 de membri, a participat la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia de la 1 Decembrie 1918 și a votat unirea întregului Banat cu România¹². Sârbii revendicau și ei Banatul, pe baza existenței a 250 000 de sârbi care locuiau la nord de Dunăre. Alt argument al sârbilor a fost poziția capitalei Belgrad, aflată la granița cu Banatul și, prin urmare, vulnerabilă

⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁸ *Ibidem*, p. 16.

⁹ *Ibidem*, p. 17.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 18, 19.

¹¹ *Ibidem*, pp. 22, 23.

¹² Dan-Silviu Boerescu, *Colecția Istoriei Secrete, vol. XIV, Basarabia, Bucovina, Cadrilaterul, Maramureșul istoric și alte ținuturi disputate de români*, Ed. Integral, București, 2018, p. 137.

din punct de vedere militar¹³. Hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918 prevedea unirea întregului Maramureș cu România. Dacă guvernul condus de Alexandru Vaida Voevod a obținut promisiunea cehilor că vor recunoaște aproape tot Maramureșul istoric României, guvernul Averescu a renunțat, retrăgând Armata Română la sud de Tisa¹⁴. Guvernele României și negociatorii români au ezitat în susținerea consecventă a intereselor naționale. Drept consecință, teritorii majoritar românești au rămas în afara granițelor României. Patru comisii de experți – engleză, franceză, italiană și americană au trasat frontierele României cu Ungaria. În final, s-au examinat cele patru propuneri și, pe baza unor formule de compromis, s-a stabilit formula definitivă¹⁵. În cele din urmă vestul Transilvaniei a rămas la Ungaria, Banatul a fost împărțit între România și Serbia, iar Maramureșul între România și Cehoslovacia.

După Primul Război Mondial, situația economică a României și a Poloniei era foarte dificilă. În anul 1919, datoria internă și externă a Poloniei era de 10 miliarde mărci poloneze. Pentru a răscumpăra cantitatea de monedă care circula pe piața financiară, s-a creat un deficit de 15 miliarde de mărci poloneze. Leul românesc se cumpăra cu echivalentul a 1,75 mărci poloneze la prețul oficial și 2,25 mărci poloneze la bursa neagră¹⁶. Polonia a trebuit să preia o parte a datoriilor fostei monarhii austro-ungare, în valoare de 190 de milioane franci aur¹⁷. După război, Polonia a moștenit trei sisteme feroviare diferite, șase monede diferite precum și diverse tipuri de învățământ și sisteme juridice¹⁸. Aceeași situație se întâlnea și în cazul României. Polonia a

¹³ *Ibidem*, p. 139.

¹⁴ *Ibidem*, p. 118.

¹⁵ Ioan Scurtu (coordonator), *Istoria Românilor, vol. VIII, România Întregită (1918–1940)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 22.

¹⁶ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 31.

¹⁷ Ion Constantin, *Polonia în secolul totalitarismelor. 1918–1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2007, p. 51.

¹⁸ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 24.

înregistrat importante distrugeri în timpul războiului, printre care s-au numărat 2000 de poduri distruse și 60 % din materialul de cale ferată, care au necesitat eforturi uriașe de reconstrucție¹⁹.

S-a spus că unirea Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei cu România a fost un dar al Marilor Puteri. Dincolo de falsul acestei teorii, a fost un „dar” scump plătit. În afară de distrugerile suferite, România a contractat în Primul Război Mondial o datorie externă de 2 miliarde de lei aur. Valoarea biletelor de bancă fără acoperire emise de trupele de ocupație s-a ridicat la peste 2 miliarde de lei²⁰. La sfârșitul războiului, în România circulau cinci feluri de monede: leul emis de Banca Națională, leul emis de către autoritățile de ocupație, coroana austro-ungară și două feluri de ruble²¹. România a plătit contravaloarea bunurilor aparținând fostei monarhii austro-ungare de pe teritoriul Transilvaniei, în valoare de 1.435.030.000 franci aur, adică 46 miliarde de lei²². În aceste condiții, nu se mai impunea retrocedarea către formațiunile etnice maghiare a unor proprietăți publice care aparținuseră Austro-Ungariei, așa cum s-a întâmplat după Revoluția din Decembrie 1989. La sfârșitul războiului, România a fost obligată să despăgubească băncile din Occident cu cota parte care revenea teritoriului Basarabiei din datoriile făcute de Rusia țaristă²³. România a intrat în Primul Război Mondial într-un moment impus de către marile puteri, iar la Conferința de Pace de la Paris marile puteri au supus România unor mari presiuni. Cele două momente, al intrării României în Primul Război Mondial și al participării sale la Conferința de Pace de la Paris, sunt reprezentative în ceea ce privește atitudinea marilor puteri față de aceasta.

¹⁹ *Ibidem*, p. 31.

²⁰ Vasile Pascu, *Istoria Modernă a Românilor (1821–1918)*, Ed. Clio Nova, București, 1996, p. 243.

²¹ Ion Agrigoroaiei, *Istoria Românilor. Epoca contemporană*, Ed. S.C. „Porto-Franco” S.A., Galați, 1992, p. 29.

²² Ioan Scurtu (coordonator), *op. cit.*, p. 454.

²³ Dan Silviu Boerescu, *Colecția Istoriei Secrete, vol. XII, Tainele Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918*, Ed. Integral, București, 2018, p. 130.

În sistemul economic al Poloniei reedificate în 1918, se înregistra o diferență între vest și est. În vest, sistemul era marcat de ordine, disciplină, înclinație spre eficiență și bună organizare. Aici se întâlneau ferme mari cu producția orientată pentru piață, pregătite pentru capitalizare și capitalism, în timp ce în est predominau rămășițele feudale. Regiunile mai dezvoltate din vestul țării dispuneau de rețele de transport mai dezvoltate, orientate în cea mai mare parte spre Germania²⁴. Polonia a înregistrat mari probleme tehnice și financiare în ceea ce privește racordarea rețelelor vestice la rețelele estice de transport și crearea unui sistem național de transport terestru.

În cazul României, Transilvania a venit cu o zestre industrială limitată, concentrată în Hunedoara, Arad, Reșița, Brașov, care a venit să completeze zestrea industrială din Vechiul Regat concentrată în București, Valea Prahovei, Constanța, Craiova. Forța industrială a României întregite a crescut de peste două ori, cu 235 %²⁵. În ceea ce privește sistemul agrar, în Transilvania exista marea proprietate a grofilor. România a întreprins mari eforturi pentru realizarea căilor de comunicație care să lege Transilvania, Basarabia și Bucovina cu Vechiul Regat.

După anul 1918, atât în Polonia cât și în România s-a realizat o reformă agrară, care a fost însă incompletă și a nemulțumit țărănimea. În Polonia s-au expropriat proprietățile mai mari de 180 de ha²⁶, iar în România proprietățile mai mari de 100 ha.

Economia poloneză, la fel ca și cea a României, era pronunțat agrară, cu o industrie în formare. Un procent de 65% din populația Poloniei lucra în agricultură, 14 % în industrie și 8 % în comerț²⁷. În ceea ce privește populația României, în anul 1930 72,4% lucra în agricultură, 9,5 % în industrie și 4 % în comerț și credit²⁸.

²⁴ Ion Constantin, *op. cit.*, p. 48.

²⁵ Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p.5.

²⁶ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 30.

²⁷ *Ibidem*, pp. 30, 31.

²⁸ Ioan Scurtu (coordonator), *op. cit.*, p. 37.

La fel ca și România, Polonia a urmărit cu insistență în perioada interbelică păstrarea independenței, fiind situată între două mari puteri: Germania și Rusia sovietică. România a încheiat în perioada 1920–1921 o alianță cu Cehoslovacia și Iugoslavia numită Mica Înțelegere. În anul 1934 Polonia a semnat un tratat de neagresiune cu Germania. Garanțiile Franței s-au dovedit, și în cazul României și în cel al Poloniei, nule în fața unei Germanii agresive. Polonia și România au încheiat în anul 1921 o Convenție de alianță defensivă, transformată în anul 1926 într-un Tratat de alianță defensivă, reînnoită periodic, din cinci în cinci ani²⁹.

Având interese comune în domeniul politicii de apărare, mai ales față de U.R.S.S., România și Polonia au cooperat în domeniul militar. În anul 1923, s-a efectuat un schimb de armament și muniție între România și Polonia³⁰. Pe lângă schimbul de armament cu Polonia, România a comandat armament polonez și l-a produs sub licență³¹. Preocuparea pentru fabricarea armamentului a fost mai accentuată în Polonia decât în România. În preajma celui de-Al Doilea Război Mondial, Polonia fabrica tancuri, tunuri, camioane și avioane. În România,

²⁹ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 43.

³⁰ România a cedat Poloniei 27.379 puști Mauser md. 1898, calibrul 7,92 mm, 4.700 carabine Mauser md. 1892, 577 mitraliere Maxim ruse md. 1908 și 108 tunuri de câmp calibrul 75 mm, md. 1897 cu muniția aferentă și a primit de la Polonia 12.000.000 cartușe pentru pușca rusească md. 1891, 108 tunuri rusești calibrul 76,2 mm, md. 1902 cu muniția aferentă – Dumitru Tuțu, „Legea reorganizării Armatei Române din iunie 1924 și evoluția sistemului defensiv național până în anul 1929”, în Ilie Ceaușescu (coordonator), *File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. 8, Ed. Militară, București, 1980, p. 69.

³¹ Polonia a livrat României 50 de avioane de vânătoare P.Z.L. 11 B în 1933 și 5 P.Z.L. 24 E în 1939. Începând cu anul 1935 România a produs sub licență poloneză 150 de avioane P.Z.L. 11 F și 24 P.Z.L. 24 E în 1939 – Cristian Crăciunoiu, Luminița Giurgiu, „P.Z.L. 11 C și F și așii săi din F.A.R.R.”, în *Modelism Internațional*, nr. 2/2003 (81), București, pp. 5, 6; fuzelajul avionului polonez de vânătoare P.Z.L. a inspirat fuzelajul avionului românesc de vânătoare I.A.R. 80; în perioada 1935–1938 România a comandat în Polonia 252 tunuri antitanc de 37 mm. – Ioan Talpeș, „Măsuri și acțiuni diplomatice și militare în vederea întăririi capacității de apărare a țării în fața creșterii pericolelor hitleriste și revizioniste (1934–1937)”, în Ilie Ceaușescu (coordonator), *op. cit.*, p. 134.

producția de armament și muniție nu s-a dezvoltat în măsură să acopere necesitățile armatei în caz de război³². Ca înzestrare, Armata Poloneză s-a aflat la un nivel mult mai ridicat decât Armata Română³³. Nu este lipsit de interes curajul Poloniei de a se împotrivi, cu armele invadatorilor, în cel de-Al Doilea Război Mondial, în comparație cu ezitățile și reținerile conducerii României, atunci când s-a pus problema apărării teritoriului național amenințat.

După Primul Război Mondial atât Polonia cât și România au construit un regim democratic de sorginte franceză, pliat pe dezvoltarea unei culturi politice autohtone. Ambele țări s-au confruntat cu multiple probleme, cum au fost: instabilitate politică, inflație, demagogie, corupție, terorism politic și ascensiunea treptată a curentelor extremiste. În perioada 11 noiembrie 1918 – 1 septembrie 1939, în Polonia s-au succedat 30 de guverne, iar în România 25 de guverne³⁴.

³² În anul 1939 a demarat producerea sub licență a șeniletelor franceze Renault, dar au fost construite doar 126 de bucăți din cele 300 prevăzute; Germania a acordat în anul 1938 fabricii Astra licența pentru construcția a 360 de tunuri antiaeriene Rheinmetall de 37 mm, din care până în luna mai 1940 au fost livrate 102 tunuri; uzinele Concordia au cumpărat licența franceză pentru producerea a 140 de tunuri anti tanc Schneider de 47 mm; în anul 1936 Anglia a acordat uzinelor Reșița licența pentru construcția a 102 tunuri antiaeriene Vickers de 75 mm, până la 1 august 1939 fiind livrate 6 tunuri – Cornel Scafeș, „România se înarma din 1935”, în *Historia*, an XI, nr. 114, iunie 2011, pp. 70, 71, Idem, „Tunul antiaerian Vickers/Reșița, md. 1936/39, cal. 75 mm”, în *Top Gun special*, anul II, nr. 4, august 1999, Ed. Seso Hipparion, Cluj-Napoca p. 57; în anul 1938 a început construcția sub licență a avionului italian de bombardament Savoia, iar în anul 1939 a început construcția avionului de vânătoare românesc I.A.R. 80 – Cristian Crăciunoiu, Jean Louis Roba, *Aeronautica Română în al doilea război mondial*, Ed. Modelism, București, 2003, pp. 149, 157.

³³ În anul 1939 Armata Poloneză dispunea, între altele, de armament produs în Polonia: 135 tancuri 7TP, 574 tanchete TK, TKS, TKF, 100 automitraliere Wz, 900 obuziere cehoslovace Skoda construite sub licență, 1.200 tunuri anti tanc de 37 mm Bofors construite sub licență, 3500 puști anti tanc, 1.500 vehicule tot teren Polski-Fiat 508.III W, 400 tractoare de artilerie Polski-Fiat 508.III W, 600 camioane Polski Fiat 618, 142 avioane de vânătoare P.Z.L. P 7 și P 11 și 153 bombardiere P.Z.L. P 37 Los și P.Z.L. P 23 Karas – Yves Buffetaut, *Militaria. Septembre 1939 (1). La campagne de Pologne*, Historire & Collections, Paris, 2000, pp. 35, 37–40.

³⁴ Marcel D. Popa, Matei C. Horia, *Mică enciclopedie de istorie universală. Statele lumii contemporane*, Ed. Iri, București, 1993, pp. 311, 332, 333.

Noua constituție a Poloniei a intrat în vigoare în anul 1921 și era de inspirație franceză. Constituția adoptată de România în anul 1923 reprezenta o sinteză între vechea constituție din anul 1866 și reformele votate la Iași în anul 1917.

În concluzie putem afirma că, la un moment dat în evoluția istorică, cele două state, România și Polonia, au întâmpinat probleme similare și împliniri identice, Polonia prin reedificarea statului național, iar România prin împlinirea idealului național și crearea statului național unitar.

Casina Română din Bistrița

NICOLAE FEIER*

Motto:

„Trăim clipe ce ni se par perle și am vrea să le eternizăm pentru toate timpurile ce au să vină... zilele noastre sunt zilele mari ale istoriei ce se scrie astăzi... vom deschide largi, pentru totdeauna, porțile Carpaților ca să poată pulsa prin arterele lor cea mai caldă viață românească și ca prin aceasta să ni se înfăptuiască: „Acel vis neîmplinit/, Copil al suferinții/, De-al cărui dor ne-au adormit/ Și moșii și părinții.” (Elie Miron Cristea)¹

Începem prin a spune că Bistrița este prima cetate a Transilvaniei care gustă aerul eliberării din „Închisoarea popoarelor”, așa cum era numit la vremea aceea Imperiul Austro-Ungar care se destrăma. Evenimentul s-a petrecut în data de 29 octombrie 1918 și a fost condus din *Casina Română din Bistrița*, acolo unde s-a constituit *Sfatul Național Român*, care a preluat imediat prefectura, primăria, poșta, telegrafia, gara, cazarma etc., care au fost trecute, în doar câteva zile, sub autoritate românească.

Toate aceste lucruri s-au petrecut cu o rapiditate remarcabilă datorită unei pregătiri minuțioase înfăptuite de marii eroi ai neamului nostru, pe care i-am adunat în *Panteonul Bistriței*, sub clopotul aducerilor aminte, spre veșnică pomenire, acum zece ani. În fața *Casinei Române*,

* Nicolae Feier, Pr. Prof., Biserica Coroana, Protopopiatul Ortodox Bistrița.

¹ Patriarhul Elie Miron Cristea. *Cuvântare în 1 dec. 1918* în I. Seni: *Nășăudenii și Marea Unire*. Ed. Napoca Star, 2088 p.74.

și atunci și acum – sediu protopopial, stau la sfat Părinții patriei bistrițene, în funte cu trei ierarhi: Patriarhul Elie Miron Cristea, Cardinalul Iuliu Hossu și mitropolitul Nicolae Bălan. Acolo sunt eternizați mai toți oamenii de seamă care, acționând de decenii în *Casina română*, veriga de legătură a unioniștilor ardeleni cu Guvernul României, cu Casa Regală și cu Legațiile puterilor aliate, aflate în retragere la Iași, au putut îndeplini „*Acel vis neîmplinit / Copil al suferinții*”, cum îl numea poetul.

Actele mari de cultură națională și personalitățile care le-au creat sunt cu adevărat mari dacă se perpetuează, dacă își aduce aminte cineva de ele. Altfel, deși ni se pare că suntem posesori ai unei culturi valoroase și străvechi, devenim robi ai uitării. Neluând în considerare jertfa și munca neobosită a celor ce au creat aceste valori ne micșorăm pe noi înșine, devalorizându-ne. Amintirea acestor eroi ai neamului, dacă nu este promovată, tinde să intre în uitare, odată cu spațiile care ar trebui să devină „*sacre*” pentru cetățile în care s-au produs.

Tema centrală a acestei conferințe, rezumat al unei cărți de promovare a *CASINEI ROMÂNE DIN BISTRIȚA*, o vom descoperii în *Memoriile* doctorului veterinar Pavel Tofan Delavărarea, redactate imediat după înfăptuirea Marii Uniri. Au fost publicate la Cluj, în anul 1959. Ele ne fac o imagine extrem de clară asupra modului în care ofițerii români, care se întorcea din Marele Război, aduceau cu ei vești și informații pentru vârfurile societății românești, pregătită în lacrimi și sânge să-și ia soarta în mâini la mometul potrivit, despre ce făceau națiunile ținute în robie, bărbați eroici care au pus în practică, la Bistrița, dezrobirea înaintea altor mari orașe transilvane.²

Prezint în continuare, modul în care cele două Biserici românești din Ardeal au creat un front comun imbatabil al purtătorilor de lumină și de cuvânt, „*într-un neam ce, fără veste, / S-a trezit din somn de*

² Documentul se află la DJANBN Fond Teodor Ghițan, Dosar III, filele 1–76. Bistrița-Năsăud, fiind publicat în *Generația Marii Uniri*, Vol. I, pag. 94–127 și parțial în Ioan Sigmirean și Adrian Onofreiu, „Istoria Județului Bistrița-Năsăud în documente și texte”, Ed. Răsunetul, 2001, pp. 202–203.

moarte / Ca viteazul din poveste” (Al. Mateevici). Mă refer la primul Patriarh Român, Elie Miron Cristea, la Cardinalul Iuliu Hossu și, mai ales, la acțiunea diplomatică excepțională a Mitropolitului Ardealului, Dr. Nicolae Bălan, toți cu origini bistrițene, pe care Cassina Română i-a adunat încă din vremea *Memorandumului*.

Protopopul Gherasim Domide este cel care a organizat această instituție frecventată în timp de intelectualitatea bistrițeană.

Iosif Vulcan întemeiază aici în anul 1905 *Fondul de Teatru Român*. Alexandru Vaida Voievod, Nicolae Iorga, I.I.C Brătianu, Solomon Haliță, Gavril Tripon, Nicolae Drăganu, Victor Onișoru, Grigore Pletosu și foarte mulți alți bărbați creatori ai Marii Uniri au poposit la *Casina Română din Bistrița* și au clădit cu perseverență împlinirea visului de aur al românilor.

Din această scurtă recenzie, veți avea ocazia să înțelegeți ce s-a petrecut atunci, unde s-a petrecut înființarea ***Sfatului Național Român din Bistrița***, care înlocuia instituțiile Imperiului Austro-Ungar ***înainte de prăbușirea lui*** în data de 29 octombrie 1918, și la ce uriașe riscuri s-au expus oamenii aceia eroici care lucrau de mult timp pentru Unirea cea Mare.

Prin acțiunea energetică din 29 octombrie 1918, Bistrița devine unul din orașele transilvane care își ia soarta în propriile mâini, eliberându-se efectiv din „Închisoarea popoarelor”.

Memoriile lui Pavel Tofan sunt cea mai fidelă icoană a activității ***Casinei Române***. Nu vom intra în fragmentele de text ale documentului, alese pentru a ilustra tema noastră, până ce nu vom lămuri câteva lucruri necesare înțelegerii corecte a istoriei românești a Bistriței și folosirea ei spre educare și model de jertfă pentru un ideal măreț și, de ce nu, și în scop turistic.

Panteonul Bistrițenilor a fost ridicat la împlinirea a 90 de ani de la evenimente, special în fața *Casinei Române din Bistrița*, pe locul unde a avut loc adunarea din 29 octombrie 1918 și, mai apoi, în 26 noiembrie 1918, sfințirea „*Steagurilor și Credenționalilor*” care au plecat spre Alba Iulia. Scopul ridicării monumentului este de a reaminti trecătorului,

pe cărți de granit, numele marilor bărbați făuritori de istorie și cultură română.

Cităm selectiv:

„În 25 oct. a venit de la Cluj caporalul Cornel Ordace, care spunea că-i trimis de avocatul Frâncu, din Cluj, cu misiunea să organize Sfatul Național al Bistriței. L-am îndrumat la domnul Gavrilă Trifon care era cel mai competent în chestiuni politice. Domnul Trifon a convocat în aceeași zi pe toți intelectualii români bistrițeni la CASINA ROMÂNEASCĂ unde a expus întâmplările istorice desfășurate până în prezent, că domnul Vaida Voivod a citit cu glas tare în Parlamentul din Budapesta Declarația Consiliului Național Român din Transilvania, act în care românii au cerut să dispună singuri de soarta lor, în baza celor 14 puncte enunțate de Președintele Wilson. Deputații maghiari era cât pe ce să-l linșeze pentru îndrăzneala manifestată.

Ne amintește în «Casina Română» despre uciderea contelui Tisza de către soldații maghiari chiar în locuința sa din Budapesta.

Ne mai spune: Conducerea în Ungaria o preia contele Karoli, ... care dă libertate naționalităților din Ungaria, ordonând ca fiecare oraș sau comună să-și formeze un Sfat Național și o gardă națională locală, care să apere averile cetățenilor și să apere viața concetățenilor.

Ne amintește că în 9 aprilie 1918 Basarabia a proclamat unirea cu România, iar acum vin zvonuri că și Bucovina pregătește unirea cu România, urmând ca și noi să le urmăm exemplul lor, ca să se îndeplinească idealul secular al românilor robiți sub tirania maghiară...

În ședința ținută în Casina Română de astăzi se proclamă președinte de onoare cel mai în vârstă, dr Alexandru Pop, iar ca președinte actv (al Sfatului Național Român din Bistrița) e proclamat d-l Gavril Tripon, ca vicepreședinți d-nii: Dionisie Login, D-l Vasile Pahone, ca secretar general d-l Victor Moldovan și secretar d-l Ion Lazăr, casier d-l Ion Corbul, d-l Victor Onișor cu achizițiile bunurilor foste armate austro-ungare, iar d-l Pavel Tofan cu achiziționarea cailor militari și repartizarea lor la oameni de încredere, la români, cu obligația de a-i restitui la nevoie....

Astăzi Casina Română și biroul domnului Victor Moldovan (devenit mai târziu ministru) erau ...un adevărat focar unde se adunau toți intelectualii civili și militari... Doamnele și domnișoarele au cumpărat

mătăsurii ca să confecționeze cocărzi tricolore... și mai ales steagul național...

Bătrânii și toți bărbații intelectuali ce se găseau acasă, nedumeriți, se adunau în Cassină la sfat și cântăreau? toate versiunile ce veneau din Cluj, Arad, Sibiu, Viena și din Paris. Curieri gravi? veneau în casină cu sfaturi tainice... «Să ne organizăm repede!» era lozinca.

În vremea aceea poporul nu mai avea răbdare. Gloatele au aflat unde era Sfatul intelectualilor și Strada lemnelor acum gemea de zgomotul mulțimii. Noi, cei de la Sfat, simțeam că poporul trebuie instruit. Pornirile lui trebuiau canalizate înspre o direcție potrivită momentului... Toți ne dădeam seama că a sosit timpul demult dorit... Ziua cea mare a eliberării...

Noi, trei inși, Ioan Corbul, dl Victor Moldovan și eu am ieșit în mijlocul mulțimii...care ne-a urmat în curtea spațioasă a Bisericii Române Unite din apropiere. Mii de capete descoperite așteptau... Am propus să vorbească întâi domnul Ioan Corbu, dar ei au insistat să vorbesc eu primul. Așa că, cel dintâi de pe treptele Casinei Române.”³

La celebrarea unui an de la momentul evocat, în vara anului 1919, s-a construit de către meșterul fierar Avram Ioan Turtureanu, membru al Sfatului Național din Bistrița, frumosul balcon de pe fațada Casinei Române. De acolo s-au rostit înflăcărâte cuvântări de celebrare a Marii Uniri la Bistrița, an de an, până în anul 1940, amintite în presa vremii. Balconul se mai păstrează și azi pe fațada clădirii Protopopiatului Ortodox Român din Bistrița. De pe acel balcon, mitropolitul Nicolae Blălan a proclamat, în fața tuturor delegațiilor parohiilor, a tuturor „autorităților statului, centrale și comunale”, declarația românilor bistrițeni de a se uni pentru totdeauna cu Biserica Mamă, exact în aceeași zi, dar după 30 de ani, în anul 1948. Ar fi un act de respect față de trecut, ca din acel balcon restaurat să se audă din nou, în aceeași zi, la împlinirea unui secol de la acel măreț eveniment, glasurile autorităților românești de azi.

³ Andreea Salvan, Pavel Tofan, *Memorii din 1918 în Bistrița, 90 de ani de la Marea Unire*, Ed. Barnas, Bistrița 2008, pp. 69–108.

Sub balcon este o generoasă intrare în sala mare a Casinei Române, care „era prevăzută cu un fronton pe doi stâlpi rotunzi cu capitel eladic-doric, pe care era așezat triunghiul (tipic) templelor lui Juppiter”, după cum o descrie prot. Grigore Pletosu. Această intrare care a fost din nefericire dezafectată și zidită ar trebui pusă din nou în evidență.

„Știind că, în fine, ora dezrobirii și libertății noastre a sunat, în mijlocul unei liniști mormântale, cu sufletul desprins din cătușele care ne-au ferecat sute de ani, cătușe pe care trebuie să le rupem și, din miile de piepturi ce ne înconjurau, uitând de persoana mea, uitând de familia ce o aveam, însuflețit de minunile timpului pe care am ajuns să îl trăim și să-l vedem, cuprins de un curaj de nedescris, spontan, am destăinuit lumii românești că de astăzi suntem liberi, poporul nostru nu mai este supus la cheremul străinilor. Avem dreptul să ne alegem conducătorii noștri. Avem dreptul să hotărâm asupra sorții și apartenenței noastre.

Idealul nostru de sute de ani a fost și este unirea cu toți frații noștri români, visul strămoșilor noștri îl vedem astăzi împlinindu-se, prin urmare vrem să dispară hotarele artificiale dintre noi, vrem să trăim cu toții într-o Românei Mare. Iar ca să ne vedem împlinite dorințele noastre, trebuie să dovedim lumii că suntem un popor vrednic, înțelegător, că suntem un popor cuminte, știm să ne organizăm în fiecare comună și să nu lăsăm elementele rele să iasă la iveală și să ne compromită munca noastră.

Aceste vești îmbucurătoare să le împărtășească și cu cei de acasă și să aștepte cu toții îndrumările ce le vor primi numai de la Sfatul Național (Român) Orășenesc și Județean care azi s-a înființat. Apoi le-am mai spus alte sfaturi și îndemnuri bune, rupând greața ce ne ținea în amorțire și încătușate glasurile și înăbușite sufletele.

După mine a urmat la tribuna improvizată domnul Ioan Corbul, asesor județean și în urmă domnul d-l Victor Moldovan care de asemenea a vorbit publicului, insistând asupra organizării gărzii naționale în fiecare comună. Gărzile să fie alcătuite din soldați care se întorc la vetrele lor și să fie puși sub comanda gradatului cel mai mare din comună, care în bună înțelegere cu **preotul și cu învățătorul** să asigure cea mai deplină ordine.

Li s-au comunicat cele 14 puncte ale președintelui american Wilson, puncte care se referă nu numai la noi ci și la toate popoarele din Europa. Li se comunică și că toate îndrumările o să le primească numai de la Sfatul Național din Bistrița și să se ferească a da ascultare străinilor, oricare ar zice să sunt ei. Poporul, după ce a luat cunoștință de cele auzite, a început să se depărteze din oraș păstrând cea mai mare ordine, iar noi ne-am întors la Sfatul Național comunicând cele întâmplate.

*Acestea sunt faptele din 29 octombrie 1918, fapte întâmplare în orașul Bistrița înainte cu o lună de memorabila zi a decretării unirii noastre cu Patria Mamă întâmplată la 1 dec. 1918, fapte izvorâte din spontaneitatea simțirilor tuturor românilor de la vlădică până la opincă. În zilele următoare, Sfatul Național s-a înmulțit așa de mult încât atât înainte cât și după masă **era permanent în Casină** unde primea rapoarte și dădea ordinele necesare bunului mers al tuturor afacerilor ce se iveau mereu.”⁴*

Misiunea Casinei Române din Bistrița la Iași

O delegație din Casina Română pleacă la Iași, unde a fost primită de Ionel Brătianu, căruia i-a fost înmănat plicul adus din Ardeal, în care armata română era invitată oficial să intre în noul teritoriu de acum românesc. Regele l-a binecuvântat pe Solomon Haliță să plece în misiune în Ardeal spre a discuta cu fruntașii românilor datele acțiunii militare. S. Haliță va aduce 500.000 lei aur în Casina Română pentru subvenționarea C.N.R.

În ziua de 22 noiembrie, misiunea română ajunge la Bistrița, unde este primită de Gavril Tripon. De aici pleacă la Dej unde s-a întâlnit cu Vaida Voievod, la Gherla cu Iuliu Hossu, la Cluj cu Emil Hațiegan și în final la Blaj, cu Iuliu Maniu.

În vederea importantului act istoric ce urma să se săvârșească, Consiliul Național Central din Arad a dispus următoarele:

⁴ Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu publică un segment din text în „Istoria Județului Bistrița-Năsăud în documente și texte”, Ed. Răsunsetul, Bistrița, 2001, pp. 202–203.

La adunare vor lua parte:

1. Episcopii români din Ungaria și Transilvania;
2. Toți protopopii în funcțiune a celor două confesiuni românești;
3. Câte un exmis a fiecărui consistor și capitol;
4. Câte doi exmiși ai societății culturale;
5. Câte două exmise din partea fiecărei reuniuni de femei;
6. Câte un reprezentant din fiecare colegiu profesoral de la școalele medii;
7. Câte doi delegați de la fiecare reuniune învățăătorească;
8. Câte un ofițer și câte un soldat de la fiecare secțiune comitantensă a gardei naționale;
9. Câte doi delegați de la fiecare reuniune de meseriași;
10. Delegații Partidului Social Democrat Român;
11. Tinerimea universitară, prin câte doi exmiși;
12. Fiecare cerc electoral locuit de români, va trimite câte cinci delegați (reprezentanți).⁵

Concluzii

Amintirea eroilor neamului, dacă nu este promovată, tinde să intre în uitare odată cu spațiile în care s-au desfășurat evenimentele, care ar trebui să devină „*sacre*”.

Problema Bistriței și a bistrițenilor este că noi celebrăm în fiecare an, la 1 decembrie, doar ce s-a întâmplat la Alba Iulia, în loc să celebrăm și ce s-a întâmplat aici la noi în oraș, în ziua de 29 octombrie 1918, atunci când s-a constituit în „*Casina Română*” – „*Sfatul Național Român din Bistrița*”, și apoi să celebrăm aportul bistrițenilor și nășăudenilor la ce s-a întâmplat la Alba Iulia.

Iată de ce Casina Română amplasată în apropierea Bisericii Coroana, ar trebui să devină un monument de primă valoare pentru istoria românilor bistrițeni.

⁵ Dorin Țimonea, *Cine au fost românii care au hotărât Unirea Transilvaniei cu România la Alba Iulia*, în *Adevărul*, 29 noiembrie 2014, p. 1.

Imagini

Te Deum „Medicii și Biserica”
14–15 mai 2018, Hotel Metropolis, Bistrița

**Ștefan Florian, ÎPS Andrei Andreicuț, Ioan Chirilă,
Pavel Chirilă, Mircea Gelu Buta**

Vasile Leb, Ioan Pinte, Cornelia Vlașin

Adrian Onofreiu

Tudorel Urian

Ioan Seni, Vasile Dobrescu, Dorin Dologa

Vasile Leb, Cosmin Cosmuța

***Actul Marii Uniri în arta bisericească și laică
„Medicii și Biserica”,
14–15 mai 2018, Hotel Metropolis, Bistrița***

„Medicii și Biserica”,
14–15 mai 2018, Hotel Metropolis, Bistrița

CUPRINS

MIRCEA GELU BUTA	
O revoluție sângeroasă (Introducere).....	5
IOAN-VASILE LEB	
Marea Unire de la Alba Iulia (1918), întruparea unui ideal măreț	11
TUDOREL URIAN	
Anii de ucenicie ai lui Ion I.C. Brătianu	33
MIRCEA GELU BUTA	
Vizita Ministrului Ion I.C. Brătianu la Bistrița	43
COSMIN COSMUȚA	
Augustin Bena (1880–1962) – participant la Marea Unire de la Alba Iulia – 1 Decembrie 1918	47
CORNELIA VLAȘIN	
Implicarea bistrițenilor și năsăudenilor în realizarea actului de la 1 decembrie 1918	59
ADRIAN ONOFREIU	
„Biruit-au gândul”: evocări memorialistice despre Marea Unire în județul Bistrița-Năsăud	65
DORIN DOLOGA	
Destine istorice. România și Polonia la sfârșitul Primului Război Mondial	75
NICOLAE FEIER	
Casina Română din Bistrița	85
Imagini	93

ISBN: 978-606-37-0528-1

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958